

The Chinese's Wuyuan Culture and a Reflection of the Cultural Identity of the Thai of Chinese Origin in Betong District, Yala Province

วัฒนธรรมหวู่หยวนแบบจีนกับภาพสะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีน ในเขตพื้นที่อำเภอเบตง จังหวัดยะลา

Natsarun Laksanapeeti*

Butsayamat Kharuhabodee

ณัฐสรณ์ ลักษณเปติ

บุษยามาศ คฤหบดี

School of Sinology, Mae Fah Luang University, Thailand

Corresponding author*

e-mail: natsarun.lak@mfu.ac.th

Received 22-05-2024

Revised 29-07-2024

Accepted 03-08-2024

DOI: 10.69598/artssu.2024.3468.

Keywords: Wuyuan culture,
cultural identity, Thais of Chinese
origin, Betong district

คำสำคัญ: วัฒนธรรมหวู่หยวน,
อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม, ชาวไทย
เชื้อสายจีน, อำเภอเบตง

Abstract

Objectives: This research aims to analyze the cultural identity of Thai people of Chinese descent in the Betong district of Yala province through the framework of Wuyuan culture.

Methods: This research is qualitative, synthesizing data from various documents and supplementing it with in-depth interviews conducted during field investigations. The primary informants included scholars, community leaders, and government officials, totaling 12 persons. A descriptive analysis of cultural identity was then conducted by linking the concept of Wuyuan with various phenomena. The research was conducted in Betong district.

Results: The research found that geographical relationships are the most effective factors in maintaining the cultural identity of Chinese descendants in the area, serving as a crucial link for other relationships. Settlement patterns revealed that families of Chinese descent belong to the same local cultural group. In terms of religion, participation in community activities, such as worshipping deities and participating in celebrations and processions organized by local foundations, was apparent among Chinese descendants. Regarding connection with products, each cultural group has unique products, particularly Chinese cuisine. Lastly, in terms of careers, each linguistic-cultural group historically had distinctive professions.

Application of this study: The findings of this study can serve as a foundation for further research on the Chinese-Thai community. Culture-related agencies can utilize these results to develop cultural preservation plans tailored to the specific social context.

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์: งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภาพสะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตพื้นที่อำเภอเบตง จังหวัดยะลา ด้วยแนวคิดวัฒนธรรมหวู่หยวนแบบจีน

วิธีการศึกษา: งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยทำการสังเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารผนวกกับการสัมภาษณ์เชิงลึกจากการลงพื้นที่สำรวจข้อมูล โดยผู้ให้ข้อมูลหลักคือ นักวิชาการ ผู้นำชุมชน และเจ้าหน้าที่รัฐ รวมจำนวน 12 คนจากนั้นทำการวิเคราะห์เชิงพรรณนาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมโดยการเกี่ยวโยงแนวคิดวัฒนธรรมหวู่หยวนแบบจีนกับความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ซึ่งมีอำเภอเมืองเบตงเป็นขอบเขตของพื้นที่การวิจัย

ผลการศึกษา: พบว่าความผูกพันทางพื้นที่เป็นปัจจัยที่รักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนในพื้นที่ได้ดีที่สุด เป็นจุดเชื่อมต่อสำคัญของความผูกพันประการอื่น ซึ่งเชื่อมกับความผูกพันทางสายเลือดแล้วจะเห็นถึงการตั้งถิ่นฐานของสถาบันครอบครัวชาวไทยเชื้อสายจีนในพื้นที่ที่คำนึงถึงกลุ่มวัฒนธรรมภาษาจีนท้องถิ่นเดียวกัน การผนวกกับความผูกพันความเชื่อ สะท้อนให้เห็นถึงความร่วมมือในการเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีน อาทิ เรื่องของการไหว้เจ้าที่ และการเข้าร่วมงานสมโภชและแห่เจ้ามูลนิธิ เป็นต้น การเชื่อมต่อกับความผูกพันทางวัตถุ สะท้อนให้เห็นว่าทุกกลุ่มวัฒนธรรมมีผลิตภัณฑ์ที่เป็นเอกลักษณ์ โดยเฉพาะเรื่องของอาหารจีน ส่วนการหลอมรวมกับความผูกพันทางอาชีพนั้น เห็นได้ชัดเจนว่า แต่ละกลุ่มวัฒนธรรมภาษามีอาชีพที่เป็นเอกลักษณ์ของตน

การประยุกต์ใช้: สามารถเป็นรากฐานของการค้นคว้าวิจัยข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมสามารถนำผลวิจัยไปใช้ในการจัดทำแผนการอนุรักษ์วัฒนธรรมตามบริบทสังคมในพื้นที่

บทนำ

ไทยเป็นประเทศที่รับเอาวัฒนธรรมชาติอื่นมาปรับใช้ร่วมกับวัฒนธรรมชาติของตนจนเกิดเป็นโครงสร้างทางสังคมที่หละหลวม ไม่ยึดกฎเกณฑ์ปฏิบัติตายตัว กอปรกับมีความเป็นปัจเจกและอัตถุนิยม (Embree, 1950) ส่งผลให้ไทยมีหลากหลายทางวัฒนธรรม อีกทั้งยังมีการรวมกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย ตัวอย่างภาพสะท้อนที่เห็นได้ชัด คือ การรวมกลุ่มของชาวไทยเชื้อสายจีนที่สามารถอาศัยอยู่ร่วมกันกับกลุ่มวัฒนธรรมท้องถิ่นของแต่ละพื้นที่ เช่น อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย และชุมชนจีนเยวราชนในกรุงเทพฯ เป็นต้น

อำเภอเบตง จังหวัดยะลา ก็เป็นพื้นที่ที่มีการรวมกลุ่มของชาวไทยเชื้อสายจีนจำนวนมาก และสามารถอยู่ร่วมกับกลุ่มวัฒนธรรมท้องถิ่นเช่นเดียวกัน โดยสัดส่วนชาวไทยเชื้อสายจีนในพื้นที่ๆ มีจำนวนประมาณร้อยละ 37.5 ของประชากรทั้งหมด ซึ่งส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนา (Betong town municipality, 1999) ด้านความหลากหลายของกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนเองก็มีมากกว่า 5 กลุ่มวัฒนธรรมภาษา เสมือนเป็นพื้นที่ที่มีการรวมกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนทุกกลุ่มวัฒนธรรมภาษาจีนเข้าด้วยกัน ทั้งนี้ผู้คนในพื้นที่ๆ ยังมีความหลากหลายทางศาสนา โดยสัดส่วนของชาวไทยเชื้อสายมลายูมุสลิมมีร้อยละ 52.90 ชาวไทยพุทธร้อยละ 46.40 และกลุ่มชาวไทยที่นับถือศาสนาอื่น ๆ ร้อยละ 0.70 (Fan & Watthanawelu, 2022) แสดงออกถึงการเป็นสังคมแห่งพหุลักษณะ (Plural societies)

แม้ว่าประชากรชาวไทยเชื้อสายจีนไม่ใช่เป็นกลุ่มคนกลุ่มหลักในพื้นที่อำเภอเบตง จังหวัดยะลา แต่กลุ่มดังกล่าวมีวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ ไม่ถูกวัฒนธรรมท้องถิ่นมาผสมกลมกลืน กอปรกับยังนำองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมไปเผยแพร่ให้กับกลุ่มวัฒนธรรมอื่นอีกด้วย โดยเฉพาะวัฒนธรรมด้านอาหารและวัฒนธรรมการดื่มชา เป็นต้น นอกจากนี้ ยังเป็นกลุ่มหลักที่ขับเคลื่อนเศรษฐกิจของพื้นที่ๆ สร้างผลิตภัณฑ์มากมายจนทำให้พื้นที่อื่นในประเทศไทยรู้จักเมืองเบตงเป็นอย่างดี อาทิ ไก่เบตง หมูเบตง ซอสถั่วเหลืองเบตง เป็นต้น ซึ่งผลิตภัณฑ์ดังกล่าวล้วนเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนในพื้นที่ๆ ที่มีการสืบทอดต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ความหลากหลายของกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนในพื้นที่นั้น หลัก ๆ สามารถแบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มจีนฮากกาหรือจีนแคะ (客家) 2) กลุ่มจีนกวางตุ้ง (广东) 3) กลุ่มจีนฮกเกี้ยน (福建) 4) กลุ่มจีนกวางไส (广西) และ 5) กลุ่มจีนแต้จิ๋ว (潮州) ซึ่งทุกกลุ่มมีการรวมตัวเป็นหมู่คณะที่เข้มแข็ง และเด่นชัดเรื่องของการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ภายหลังจากที่ชาวไทยเชื้อสายจีนในพื้นที่เริ่มตั้งรกรากในพื้นที่อำเภอเบตง จังหวัดยะลา ก็ได้มีการก่อตั้งสมาคมจีนขึ้น ได้แก่ สมาคมฮากกาเบตง (กลุ่มจีนฮากกา) สมาคมกวางไส เบตง (กลุ่มจีนกวางตุ้ง) สมาคมฮกเกี้ยนเบตง (กลุ่มจีนฮกเกี้ยน) สมาคมบำเพ็ญบุญมูลนิธิ (กลุ่มจีนกวางไส) และสมาคมบำรุงราษฎร์เบตง (กลุ่มจีนแต้จิ๋ว) นอกจากนี้ ทั้ง 5 กลุ่มสมาคมข้างต้นยังหลอมรวมกันเป็นหนึ่งเพื่อก่อตั้งมูลนิธิร่วมกัน โดยใช้ชื่อว่า “มูลนิธิอำเภอเบตง” ประชากรในพื้นที่ๆ รู้จักสถานที่นี้เป็นอย่างดี เพราะนอกจากเป็นศาลเจ้าจีนที่ตั้งอยู่ในตัวเมืองเบตงแล้ว ยังเป็นแหล่งยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวไทยเชื้อสายจีนในพื้นที่ๆ เป็นสถานที่ที่ชาวไทยเชื้อสายจีนร่วมกันทำกิจกรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมจีน ที่สำคัญยังมีบทบาทในการสนับสนุนการศึกษาภาษาจีนกลางในโรงเรียนจงผามูลนิธิ ซึ่งเป็นสถานศึกษาที่เปิดสอนภาษาจีนกลางตั้งแต่ในระดับชั้นอนุบาลจนถึงมัธยมศึกษาตอนปลายในพื้นที่ๆ

การรวมกลุ่มที่หลากหลายและเข้มแข็งในลักษณะเช่นนี้ จำเป็นต้องอาศัยหลักความผูกพันทางวัฒนธรรมแต่เดิม ผู้วิจัยมองว่าสามารถใช้แนวคิดวัฒนธรรมห่วยหยวนแบบจีนในการวิเคราะห์อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม สร้างความเข้าใจถึงปัจจัยการร่วมแรงร่วมใจของกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนในพื้นที่อำเภอเบตง จังหวัดยะลา ตลอดจนเข้าใจถึงภาพสะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตพื้นที่ๆ อันนำไปสู่การรักษาประเพณีและวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนให้คงอยู่ต่อไป ทั้งนี้ยังสามารถนำข้อมูลที่เป็นประโยชน์มาปรับใช้ในพื้นที่อื่นของประเทศไทยได้

วัตถุประสงค์การศึกษา

เพื่อศึกษาวิเคราะห์อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนในพื้นที่อำเภอเบตง จังหวัดยะลา ด้วยแนวคิดวัฒนธรรมห่วยหยวนแบบจีน

วิธีการศึกษา

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารในแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ผนวกกับการสัมภาษณ์เชิงลึกพร้อมจดบันทึกจากการลงพื้นที่สำรวจ จากนั้นทำการสังเคราะห์เกี่ยวโยงระหว่างแนวคิดและความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน แล้วทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา พื้นที่สำหรับการวิจัยนี้คือ อำเภอเมืองเบตง จังหวัดยะลา ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) และการสุ่มแบบบอกต่อ (Snowball Sampling) รายละเอียดดังนี้

ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มนักวิชาการ ซึ่งเป็นอาจารย์ในระดับอุดมศึกษาของไทย มีความเข้าใจเกี่ยวกับชาวไทยเชื้อสายจีนในพื้นที่อำเภอเบตง จังหวัดยะลา ตลอดจนสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มนายกสมาคมของแต่ละกลุ่มวัฒนธรรมจีนในพื้นที่อำเภอเบตง สามารถเป็นตัวแทนกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนทั้ง 5 กลุ่มวัฒนธรรมจีนได้ ทั้งนี้ นายกสมาคมจีนที่ผู้วิจัยเลือกแบบเจาะจงนั้นต้องเป็นบุคคลที่เกิดและเติบโตในพื้นที่ๆ เพราะการที่เป็นสมาชิกของชุมชน จะมีความเข้าใจบริบทผู้คนในพื้นที่ พร้อมทั้งมีความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม และมีความเต็มใจที่จะแบ่งปันความรู้ให้กับผู้วิจัย (Bernard, 2002) ส่วนการสุ่มแบบบอกต่อนั้น เป็นการแนะนำผู้ชำนาญในพื้นที่จากนายกสมาคมจีน ได้แก่ เจ้าหน้าที่รัฐและผู้นำชุมชน ทั้งหมดล้วนเป็นบุคคลที่มีภูมิลำเนาอยู่ในพื้นที่ เป็นผู้นำสำหรับขับเคลื่อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนในพื้นที่อำเภอเบตง จังหวัดยะลา

ผู้รับการสัมภาษณ์เชิงลึกมีทั้งหมด 3 กลุ่ม จำนวนทั้งหมด 12 คน ได้แก่ กลุ่มที่ 1 นักวิชาการ จำนวน 2 ท่าน กลุ่มที่ 2 ผู้นำชุมชน จำนวน 8 คน แบ่งออกเป็นกลุ่มนายกสมาคมจีน ได้แก่ สมาคมบำเพ็ญบุญมูลนิธิ สมาคมกว๋องสิ่ว เบตง สมาคมบำรุงราษฎร์เบตง สมาคมฮากกา เบตงและสมาคมฮกเกี้ยนเบตง จำนวน 5 คน และกลุ่มผู้นำชุมชนที่มีบทบาทเป็นหัวหน้าชุมชนจำนวน 3 คน กลุ่มที่ 3 เจ้าหน้าที่รัฐ จำนวน 2 คน ได้แก่ นายกเทศมนตรีเมืองเบตง และนายกองค์การบริหารส่วนตำบล

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

1. วัฒนธรรมห่วยหยวนแบบจีนกับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม

แนวคิดวัฒนธรรมห่วยหยวนแบบจีนที่ใช้ในงานวิจัยอ้างอิงจากวัฒนธรรมห่วยหยวน (五缘文化 The Chinese's Wuyuan Culture) ของหลินฉีถ่าน (林其钺) ซึ่งเป็นแนวคิดที่ปรากฏขึ้นครั้งแรกเมื่อปี 1989 จากเวทีปาฐกถาในงานประชุมวิชาการรำลึกครบรอบวันเกิดปีที่ 1010 ของอู่เทา (纪念吴李诞生 1010 周年学术讨论会) Lhapeerakul (2019) แปลแนวคิดข้างต้นเป็นไทยว่า “ความผูกพัน 5 ประการ”

หลังจากชาวจีนโพ้นทะเลย้ายถิ่นที่อยู่อาศัยจากมาตุภูมิไปยังดินแดนใหม่ พวกเขาต้องเผชิญปัญหาต่าง ๆ เป็นต้นว่า การสื่อสารกับคนในท้องถิ่น การประกอบอาชีพ การปรับตัวกับวัฒนธรรมที่แตกต่าง เพื่อสอดคล้องกับบริบททางสังคมให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ด้วยเหตุนี้ ชาวจีนโพ้นทะเลจึงอาศัยการตั้งถิ่นฐานกับกลุ่มคนที่สามารถพึ่งพาซึ่งกันและกันได้ โดยการยึดแนวคิดวัฒนธรรมห่วยหยวนแบบจีนทั้ง 5 ประการต่อไปนี้

1.1 ความผูกพันทางสายเลือด (亲缘: Kinship)

เป็นความผูกพันที่มีความเกี่ยวข้องกับการสมรสและการเกิด มักอาศัยบริบทภายในครอบครัวเดียวกัน และมีความสัมพันธ์ทางสายเลือดหรือตระกูลเดียวกัน ในทัศนะของชาวจีนเชื่อว่า ครอบครัวคือกลุ่มคนที่สามารถไว้วางใจ เชื่อใจ สามารถให้ความช่วยเหลือในยามทุกข์ยากได้ หากมีเรื่องเดือดเนื้อร้อนใจ คนในครอบครัวย่อมพร้อมสนับสนุนคนภายในครอบครัวเดียวกันเป็นอันดับแรก ดังวลีของกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนแต่จิวที่ว่า “ก่ากั๊ง” (家己人) ซึ่งคำดังกล่าวมักแสดงความสมัคสมานสามัคคีในครอบครัว เปรียบเสมือนคำว่า “คนบ้านเดียวกัน” ในภาษาไทยที่นิยมใช้เรียกกลุ่มคนที่ใช้นามสกุลร่วมกัน โดยอาจเป็นคนในสายเลือดเดียวกัน นอกจากนี้ ชาวจีนยังมีคำพูดที่ว่า “เพียงแต่ใช้แซ่เดียวกันก็มีความสนิทจูงญาติมิตร (同姓一家亲, 是亲三分向)” กล่าวคือ ต่อให้มีพี่น้องหรือญาติร่วมตระกูล แต่หากมีนามสกุลเดียวกันก็ยังคงยินดีที่จะผูกมิตร พร้อมยินดีช่วยเหลือการปลูกฝังแนวคิดนี้ส่งผลให้เวลาที่ชาวจีนโพ้นทะเลไม่ว่าจะพลัดไปไหน ก็มักแสวงหาการพึ่งพาอาศัยจากความสัมพันธ์ทางสายเลือดเดียวกันก่อน

1.2 ความผูกพันทางพื้นที่ (地缘: Geographical Relationship)

ชาวจีนโพ้นทะเลที่ได้อพยพไปยังดินแดนอื่นมิใช่มาจากสายเลือดเดียวกันเท่านั้น ยังสามารถเป็นคนที่มาจากพื้นที่เดียวกันได้ อาทิ หมู่บ้าน อำเภอ จังหวัด เป็นต้น จุดเด่นของความผูกพันทางพื้นที่ คือ มีความคล้ายคลึงกันทางภาษาจีนท้องถิ่น ขนบธรรมเนียมประเพณี อาหาร ชีวิตความเป็นอยู่ เป็นต้น งานวิจัยของ Imurai et al. (2019 as cited in Lin, 2020) ได้ระบุสัดส่วนของชาวไทยเชื้อสายจีนในพื้นที่เยาวราชไว้ว่า ผู้คนส่วนใหญ่มาจากมณฑลกว่างตุง ซึ่งแบ่งออกเป็นจีนแต้จิ๋ว จีนกวางตุ้ง และจีนฮากกา มีสัดส่วนกว่าร้อยละ 95 ของชาวไทยเชื้อสายจีนทั้งหมด จำนวนชาวไทยเชื้อสายจีนที่อพยพมาจากมณฑลไหหลำ คิดเป็นร้อยละ 3 และจำนวนชาวไทยเชื้อสายจีนที่อพยพมาจากมณฑลฮกเกี้ยนคิดเป็นร้อยละ 2 ข้อมูลตัวเลขข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงความผูกพันทางพื้นที่ของกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตพื้นที่เยาวราชอย่างชัดเจน สาเหตุที่ชาวไทยเชื้อสายจีนเลือกสร้างชุมชนหรือรวมกลุ่มกับกลุ่มคนที่มาจากพื้นที่เดียวกัน เป็นเพราะผู้คนเหล่านั้นมักมีอัตลักษณ์ที่คล้ายคลึงกัน ทำให้เกิดการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกันได้ง่าย

1.3 ความผูกพันทางความเชื่อ (神缘: Religious Relationship)

เป็นความผูกพันระหว่าง 2 กลุ่มหรือ 2 คนที่มีความเชื่อความศรัทธาในทิศทางเดียวกัน ส่วนใหญ่เป็นความเชื่อที่สืบทอดต่อกันมา หรืออาจเป็นความเชื่อที่เกิดขึ้นในภายหลังก็ได้ ความเชื่อดังกล่าวสามารถทำให้กลุ่มคนเกิดการสร้างกลุ่มเครือข่าย ชาวจีนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันยังคงมีความเชื่อเรื่องการไหว้เทพเจ้า ไหว้เจ้าที่ ซึ่งมีเทวสถานอย่างศาลเจ้าจีนเป็นศูนย์กลางในการหลอมรวมชาวจีนกลุ่มเดียวกันเข้ามาสักการะ และเป็นสถานที่ที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับเทพเจ้าได้ สอดคล้องกับคำกล่าวของ Ninsa-nguandecha (2018) ที่ว่า “มีคนจีนที่ไหนต้องมีศาลเจ้าที่นั่น”

ชาวไทยเชื้อสายจีนล้วนมักนำเอาคติความเชื่อที่บรรพบุรุษเคยปฏิบัติมาในขณะที่อยู่มาตุภูมิสืบทอดมายังประเทศปลายทาง และหลังจากที่ได้อพยพมาประเทศปลายทางแล้ว มีการรวมกลุ่มเพื่อที่จะร่วมกันบริจาคทรัพย์สำหรับสร้างศาลเจ้า จะเห็นได้ว่า ปัจจุบันมีวัดจีนหรือศาลเจ้าจีนจำนวนมากกระจายอยู่ทั่วประเทศไทย เช่น ศาลเจ้าแม่มาจ้อโป๊ (妈祖婆庙) ศาลเจ้าแม่ทับทิม (水尾圣娘) ฯลฯ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าเทพเจ้าหรือเจ้าที่บางตนไม่ได้จัดเป็นความเชื่อของชาวจีน แต่ก็มีชาวจีนยอมรับเทพท้องถิ่นนั้น ๆ โดยดุเชณ อย่างงานวิจัย Amornwanitsak (2017) พบว่า ชาวจีนบางกลุ่มอย่างชาวจีนแต้จิ๋ว ได้นำเอาคติความเชื่อความศรัทธาเทพเจ้าก่านเทียนต้าตี้ (感天大帝) ที่เป็นเทพ “เจ้าที่” ของจีนมาแฝงทับลงเจ้าพ่อเขาคดซึ่งเป็นเทพารักษ์ของไทย การกระทำรูปแบบนี้ถือเป็นการประนีประนอมทางวัฒนธรรม เป็นการปรับตัวเพื่อสอดคล้องกับบริบทความเชื่อในวัฒนธรรมท้องถิ่น

1.4 ความผูกพันทางอาชีพ (业缘: Career Relationship)

เป็นการสร้างความสัมพันธ์ร่วมกันในกลุ่มที่มีหน้าที่ การงานที่คล้ายคลึงกัน หรือประกอบธุรกิจที่เป็นลักษณะเดียวกัน ความผูกพันในรูปแบบนี้มิใช่เป็นสิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิด แต่เป็นสิ่งที่รับรู้ได้หลังจากเริ่มเข้าสู่สังคมการงาน ตัวอย่างเช่น “หอการค้าไทย-จีน” ในประเทศไทย ที่ก่อตั้งขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการในการดำเนินธุรกิจของชาวจีนที่อพยพมายังประเทศไทย ปัจจุบันหอการค้าไทย-จีนเป็นหน่วยงานภาคเอกชนที่มีบทบาทในการสนับสนุนและส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศของไทย และอำนวยความสะดวกด้านต่าง ๆ ให้แก่นักธุรกิจชาวจีนที่เข้ามาลงทุนในประเทศไทย และแม้แต่กลุ่มบุคคลที่เคยศึกษาอยู่ในสถานศึกษาเดียวกัน ซึ่งหลังจากที่สำเร็จการศึกษาก็สามารถจัดตั้งสมาคมศิษย์เก่าของสถาบันนั้น ๆ จนสุดท้ายมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันพร้อมสร้างเครือข่ายความผูกพันในรูปแบบอื่นเชื่อมโยงกันไป

1.5 ความผูกพันทางวัตถุ (物缘: Product-Relationship)

เป็นความสนใจของคนในกลุ่มที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน โดยมี “สิ่งของ” หรือ “วัตถุ” เป็นสื่อกลางที่ส่งเสริมให้คนในกลุ่มต้องการมีส่วนร่วมทำกิจกรรม (朱义禄) Zhu (2017) อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างความผูกพันทางวัตถุในบริบทเส้นทางสายไหมในอดีต เส้นทางใหม่ เครื่องเคลือบดินเผาและใบชา ล้วนเป็นสิ่งที่ชาวต่างชาติ (ที่ไม่ใช่ประเทศจีน) ต้องการเป็นอย่างมาก ในขณะเดียวกัน ชาวจีนเองก็ต้องการเครื่องเทศและธัญพืชจากต่างแดน ถือได้ว่าสินค้าทั้ง 5 อย่างที่กล่าวมาข้างต้น ล้วนเป็นวัตถุหรือสิ่งของหลักที่เชื่อมโยงจีนกับต่างประเทศเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการค้าขายด้วยกัน

Figure 1 Concept of Chinese's Wuyuan Culture

(Source: Shi, 2013)

จาก Figure 1 แนวคิดวัฒนธรรมหู่หยวนแบบจีน ถือเป็นเครื่องมือสำคัญอย่างหนึ่งที่สามารถสะท้อนถึงลักษณะการตั้งถิ่นฐานในกลุ่มคนที่มีทิศทางไปในทางเดียวกัน โดยอาศัย “ความผูกพัน” เป็นสื่อกลาง ทั้งนี้ ความผูกพันดังกล่าวสามารถสร้างเป็นเครื่องมือใช้ในการแสดงอัตลักษณ์ของกลุ่มบุคคลได้ เพื่อให้รู้ว่าอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนมีความเหมือนหรือแตกต่างจากกลุ่มอื่นอย่างไร ทั้งนี้ (俞云平) Yu (1998) ได้บรรยายไว้ว่า วัฒนธรรมหู่หยวนแบบจีนอาจมีความผูกพันที่แสดงในลักษณะคู่ขนานพร้อมกันได้ ยกตัวอย่าง สมาชิกในหอการค้าไทย-จีน ซึ่งเดิมที่มีความเกี่ยวข้องกับความผูกพันทางอาชีพ เป็นกลุ่มคนที่มีการรวมตัวกันมาจากธุรกิจ แต่หนึ่งในนี้อาจมีกลุ่มคนที่รักการวาดรูปแบบเดียวกัน ดังนั้น “การวาดภาพ” เป็นความผูกพันทางวัตถุที่สามารถเป็นสื่อกลางในการตั้งกลุ่มกันในอีกรูปแบบ

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมหู่หยวนของจีนทั้งในไทยและต่างประเทศ พบว่าในไทยมี Lhaperakul (2019) เป็นงานวิจัยปฐมบทที่นำแนวคิดวัฒนธรรมหู่หยวนของหลินฉีถ่านมาเป็นกรอบในการพรรณนาวิเคราะห์ถึงการสร้างชุมชนของชาวจีนโพ้นทะเลในไทย ผู้วิจัยข้างต้นมองว่า วัฒนธรรมหู่หยวนมีอิทธิพลต่อการรวมกลุ่มเป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นภาพรวมและมุมมองที่กว้างเกี่ยวกับอิทธิพลของวัฒนธรรมหู่หยวนในบริบทของการสร้างชุมชนชาวจีนโพ้นทะเลในไทย ถือเป็น การวางรากฐานสำหรับการศึกษาในครั้งต่อไป ส่วนในต่างประเทศนั้น ผู้วิจัยพบว่ามีเพียงการเผยแพร่ผลงานวิชาการในประเทศจีน นักวิชาการจีนนำเอาวัฒนธรรมหู่หยวนมาวิเคราะห์วัฒนธรรมในมณฑลฮกเกี้ยนของจีน เช่น (吴燕霞) (Wu, 2012) และ (胡夏欣及团队) (Hu et al., 2024) ศึกษาการบูรณาการวัฒนธรรมหู่หยวนกับการท่องเที่ยว ทว่าในทัศนะของทั้ง 2 มองว่าวัฒนธรรมหู่หยวนมีความเกี่ยวข้องกับความผูกพันทางพื้นที่ (地缘) ความผูกพันทางสายเลือด (血缘) ความผูกพันทางวัฒนธรรม (文缘) ความผูกพันทางธุรกิจ (商缘) และความผูกพันทางกฎระเบียบ (法缘) ซึ่งมีข้อแตกต่างกับวัฒนธรรมหู่หยวนของหลินฉีถ่านเล็กน้อย กล่าวคือ ความผูกพันทางความเชื่อและอาชีพของหลินฉีถ่านคล้ายกับความผูกพันทางวัฒนธรรมและธุรกิจของ (吴燕霞) Wu และ (胡夏欣及团队) Hu ทั้งนี้ ผู้วิจัยทั้ง 2 ท่านมิได้กล่าวถึงความผูกพันทางวัตถุ

อนึ่ง การศึกษาของ (吴燕霞) Wu (2012) และ (胡夏欣及团队) Hu et al. (2024) ได้ทำการศึกษาในประเด็นที่ต่างกัน (吴燕霞) Wu (2012) ศึกษาประเด็นการบูรณาการ “หู่หยวน” กับทางท่องเที่ยวในช่องแคบไต้หวัน (海峡旅游) เขามองว่าด้วยทรัพยากรของพื้นที่ทั้งสองมีทรัพยากรทางวัฒนธรรมหู่หยวนที่สมบูรณ์ สามารถนำมาสร้างเพื่อก่อให้เกิดปฏิริยาควบคู่ (Coupling Effect) อันนำมาสู่ประสิทธิภาพการท่องเที่ยวที่ดียิ่งขึ้น ทั้งนี้ ด้วยความแตกต่างทางทรัพยากร สามารถส่งเสริมเศรษฐกิจ สร้างสังคมที่เจริญรุ่งเรืองร่วมกันได้ เขายังมองอีกว่า การที่ผู้คนเข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมภายใต้บริบทวัฒนธรรมหู่หยวน จะสามารถสร้างการยอมรับทางวัฒนธรรมร่วมกันได้ ส่วนงาน (胡夏欣及团队) Hu et al. (2024) เป็นการนำแนวคิดวัฒนธรรมหู่หยวนมาออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้วิชาภูมิศาสตร์ของชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น คณะผู้วิจัยดังกล่าวเน้นการออกแบบที่เป็นไปตามข้อกำหนดหลักสูตรภูมิศาสตร์ใหม่ระดับมัธยมต้น ผนวกกับการอิงสถานการณ์และการมอบหมาย

ภาระงานที่เกี่ยวข้อง เลือกขอบเขตพื้นที่ในผิงถาน (平潭) เป็นกรณีศึกษา พวกเขามองว่า การออกแบบการเรียนในรูปแบบดังกล่าว สามารถสร้างความตระหนักถึงการรับรู้ทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่ดังกล่าวกับไต้หวันได้ สามารถส่งเสริมให้ผู้เรียนได้รับความรู้และส่งเสริมการตระหนักถึงความรู้สึกเป็นชาติที่แข็งแกร่งขึ้น ทว่า สิ่งที่พวกเขาได้ออกแบบมานั้นยังไม่ได้นำมาทดลองใช้จริง ในขณะเดียวกัน (卜梁&连晨曦) Bian & Lian (2018) ก็วิเคราะห์เชิงพรรณนาวัฒนธรรมหู่หยวนในพื้นที่มณฑลฮกเกี้ยนเช่นกัน โดยผู้วิจัยข้างต้นเลือกใช้แนวคิดวัฒนธรรมหู่หยวนของหลินฉีฉานในการวิเคราะห์พื้นที่ฝูโจว (福州) กับไต้หวัน เขาได้ข้อสรุปที่ว่าทั้ง 2 แดนแม้กาลเวลาจะผ่านมานานเพียงไร ก็ยังอาศัยวัฒนธรรมหู่หยวนในการสร้างความร่วมมือและการแลกเปลี่ยนระหว่างกัน

จากการรวบรวมวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมหู่หยวนที่มีการเผยแพร่สู่สาธารณะในจีน สามารถตั้งข้อสังเกตได้ว่า นักวิชาการจีนนำแนวคิดวัฒนธรรมหู่หยวนมาสร้างความตระหนักถึงการรับรู้ทางประวัติศาสตร์ร่วมกัน ตลอดจนสานสัมพันธ์อันดีระหว่างพื้นที่หนึ่งกับอีกพื้นที่หนึ่ง โดยเฉพาะจีนแผ่นดินใหญ่กับไต้หวัน เพราะในทัศนะของชาวจีนแผ่นดินใหญ่มองว่า ไต้หวันคือดินแดนส่วนหนึ่งของจีน อนึ่ง ผลงานวิชาการข้างต้น โดยมี Lhaperakul (2019); (吴燕霞) Wu (2012); (胡夏欣及团队) Hu et al. (2024) และ (卜梁&连晨曦) Bian & Lian (2018) เป็นการวิเคราะห์จากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิเพียงอย่างเดียว ขาดการวิเคราะห์ข้อมูลปฐมภูมิที่เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเลือกใช้ข้อมูลปฐมภูมิและข้อมูลทุติยภูมิสำหรับการวิเคราะห์ภาพสะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตพื้นที่อำเภอเบตง จังหวัดยะลา เพื่อสร้างความเข้าใจถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นของชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตพื้นที่

ผลการศึกษา

1. ชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตพื้นที่อำเภอเบตง จังหวัดยะลา

ตั้งแต่ปีคริสต์ศตวรรษที่ 17-19 มีกลุ่มชาวจีนกลุ่มหนึ่งเดินทางด้วยเรือสำเภามายังท่าเรือปีนังและท่าเรืออิโปห์ของประเทศมาเลเซียเพื่อมาตั้งรกรากสร้างเรือนในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง โดยส่วนใหญ่เป็นชาวจีนที่ประสงค์มาเป็นแรงงานในอุตสาหกรรมเหมืองแร่ (Nararatwong, 2009) ซึ่งมีชาวตะวันตกเป็นผู้ดำเนินธุรกิจ หลังจากที่อยู่พวยพามาประเทศมาเลเซีย บางกลุ่มมีชีวิตที่ดี และเจริญในหน้าที่การงาน แต่บางกลุ่มต้องเผชิญกับความลำบากเช่นเคย สุดท้ายจึงเลือกย้ายถิ่นฐานไปพื้นที่อื่นอีกครั้ง หนึ่งในพื้นที่ที่ชาวจีนเลือกตั้งถิ่นฐานคือ อำเภอเบตง จังหวัดยะลา

หนังสือของสมาคมบำเพ็ญบุญมูลนิธิระบุว่า ช่วงประมาณปี ค.ศ. 1800 มีชาวจีนกลุ่มแรกเดินทางทำหรือนั่งเกวียนจากประเทศมาเลเซียเพื่อเข้ามายังอำเภอเบตง ซึ่งมีนายฟุคตัก จันทโรทัย (เจ้งฝ่อเซิง) (郑佛生) เป็นชาวจีนคนแรกที่เข้ามาทำการค้าขาย (as cited in Ma, 2018) ฉะนั้น ผู้คนในพื้นที่จึงเชื่อว่า ชาวจีนเริ่มเข้ามาอาศัยในพื้นที่อำเภอเบตงตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 19¹ สอดคล้องกับห้วงเวลาแรกของการอพยพครั้งใหญ่ในกลุ่มชาวจีนโพ้นทะเลที่ (刘宏) Liu (2009) ระบุว่า ช่วงปี ค.ศ. 1850-1950 มีผู้คนจากมณฑลกว๋างตุ้งและมณฑลฮกเกี้ยนจำนวนมากอพยพไปดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กลุ่มคนดังกล่าวเรียกคนในกลุ่มตนเองว่า “ชาวจีนโพ้นทะเล (华侨)” เพราะมีความคิดหวงคืนดินแดนมาตุภูมิ อย่างไรก็ตาม คริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา ยังคงเป็นช่วงที่ประเทศมาเลเซียทำอุตสาหกรรมเหมืองแร่ ในขณะเดียวกัน มีชาวตะวันตกในมาเลเซียพร้อมให้การสนับสนุนแรงงานกุลิจากจีน เป็นต้นว่า สนับสนุนค่าโดยสารสำหรับการเคลื่อนย้ายจากประเทศจีนมายังประเทศมาเลเซีย แต่ข้อแม้ของการสนับสนุนคือ กลุ่มชาวจีนที่ประสงค์เดินทางมาต้องใช้แรงงานจนครบตามสัญญาแรงงานที่กำหนดก่อนที่จะได้รับอิสรภาพในการดำรงชีวิต ซึ่งภายหลังที่กลุ่มชาวจีนดังกล่าวได้รับอิสรภาพ ได้ขวนขวาย ๑ เดินทางเข้ามาตั้งรกรากหรือทำมาหากินในเขตพื้นที่อำเภอเบตง ดังคำสัมภาษณ์ “ช่วงนั้นสมัยที่อังกฤษปกครองประเทศมาเลเซียไม่ให้สิทธิพื้นที่ทำกินจะทำมาหากินก็ไม่ได้ (ประจวบเหมาะ) ทางสยามก็เปิดรับคนต่างด้าวมา (ทำงาน) และเบตงก็ใกล้กับมาเลเซียมากที่สุด (คนจีน) ก็เลยมาที่เบตง ตอนนั้นเบตงก็ป่าไม้อุดมสมบูรณ์ ก็ขวนขวาย ๑ จากจีนมาทำมาหากิน” (Saelee, Association President of

¹ อย่างไรก็ตาม มีนักวิชาการอย่าง Chonlawon (2019) มองว่า ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17-18 มีชาวจีนเข้ามาบุกเบิกการทำเหมืองในเขตพื้นที่อำเภอเบตงแล้ว โดยเหมืองดังกล่าวมีชื่อว่า “เหมืองอินตัน” (เหมืองอีตัน) เป็นแหล่งดีบุกที่สำคัญที่ตั้งอยู่ติดกับรัฐเปรัก ตำบลอีตัน อำเภอเบตง ก่อน ค.ศ. 1909 เคยเป็นดินแดนหนึ่งของไทย

Bampenbun Foundation Association, 2023) เมื่อรู้จักหาเงินเก็บหอมรอมริบได้แล้ว ก็พยายามหาโอกาสกลับไปในดินแดนมาตุภูมิ ทว่า ช่วงเวลาที่จะกลับมาตุภูมินั้นเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบในประเทศจีน การเดินทางเข้าประเทศทำได้ค่อนข้างยาก ผู้คนชาวจีนอาศัยฝากคนที่รู้จักหรือโพยกว้นนำทรัพย์สินกลับไปให้ญาติที่อยู่ในมาตุภูมิ สุดท้ายตั้งรกรากในเขตพื้นที่อำเภอเบตงในที่สุด

อย่างไรก็ตาม ไม่ใช่ชาวจีนทุกกลุ่มวัฒนธรรมประสงค์อพยพเพราะต้องการหนีจากความลำบาก มี “กลุ่มคนจีนฮกเกี้ยนไม่ไช่ย้าย แต่ขยายเครือข่าย ไม่ได้อพยพมาเพราะความยากลำบาก แต่เป็นการขยายสาขาทางธุรกิจจากมาเลเซีย” (Thanakamthorn, Association President of the Betong Hokkien Association, 2023) ชาวจีนฮกเกี้ยนเล็งเห็นโอกาสทางธุรกิจพร้อมกับตั้งถิ่นฐานในเขตพื้นที่อำเภอเบตง โดยไม่เลือกเดินทางไปตัวเมืองยะลาอีก เพราะการคมนาคมในพื้นที่ๆ ก่อนที่จะมีทางหลวงหมายเลข 410 นั้น อำเภอเบตงเป็นเหมือนเป็นเมืองปิด (Chayakul, 2018) กล่าวคือ การเดินทางจากตัวอำเภอเบตงไปยังอำเภอเมืองยะลาต้องผ่านพื้นที่ภูเขาสูง ในการเดินทางแต่ละครั้งต้องใช้ระยะเวลากว่า 20 วัน ในทางตรงกันข้าม การเดินทางไปยังประเทศมาเลเซียกลับสะดวกกว่า ส่งผลให้ชาวไทยเชื้อสายจีนส่วนใหญ่มีสายสัมพันธ์กับชาวจีนในมาเลเซียมากกว่ากลุ่มคนท้องถิ่นในตัวเมืองยะลา

ครั้งเมื่อทางการไทยต้องการแรงงานเพื่อบุกเบิกพื้นที่ป่าและเปิดโอกาสให้ผู้คนจับจองพื้นที่ได้ตามความสามารถ ประจวบเหมาะที่ชาวจีนจากเขตปกครองตนเองกว่างซีจ้วง เป็นกลุ่มชาวจีนกลุ่มใหญ่ได้เข้ามา ชาวไทยเชื้อสายจีนกว้างไกลจึงมีส่วนบุกเบิกอำเภอเบตงมากที่สุด พวกเขาได้แปรสภาพพื้นที่ป่าให้กลายเป็นสวนยางพารา (Chayakul, 2018) พื้นที่ป่าเริ่มพัฒนาเป็นพื้นที่ทางการเกษตร สร้างบ้านแปงเมืองและเริ่มเจริญมากขึ้น ต่อมาจึงได้มีชาวจีนจากมณฑลอื่น ๆ เข้ามา เช่น มณฑลฮกเกี้ยน มณฑลไหหลำ เป็นต้น

หลังจากที่ชาวจีนเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่อำเภอเบตง จังหวัดยะลา อุปสรรคหลักที่ชาวจีนรุ่นแรกพบเจอหลังจากอพยพเข้ามายังพื้นที่อำเภอเบตงคือ เรื่องของภาษาที่ใช้ในการสื่อสารกับคนท้องถิ่น และการติดต่อเพื่อดำเนินเอกสารทางราชการต่าง ๆ พวกเขาจึงพยายามรวมกลุ่มเพื่อจัดตั้งสมาคมของกลุ่มวัฒนธรรมภาษาของตนเองขึ้น โดยให้ชาวจีนที่เคยอยู่อาศัยในพื้นที่ๆ มาก่อนเป็นผู้ให้คำปรึกษา มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นต้นว่า การฝากหน้าที่การงาน การระดมเงินทุน การสร้างเครือข่าย สมาคมจีนในช่วงแรกมีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นที่พักอาศัย รวมตัวประชุม จัดงานสังสรรค์ งานแต่งงาน งานฌาปนกิจ รวมทั้งเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและเป็นความสบายใจของสมาชิกในสมาคม ทว่า การจัดตั้งสมาคมจีนในไทยช่วงแรกมักพบอุปสรรคที่รัฐบาลไทยเข้มงวดกับชาวจีน มองว่าชาวจีนเป็นภัยคุกคามจากลัทธิชาตินิยมจีน ปี ค.ศ. 1937-1941 รัฐบาลจึงได้สั่งปิดโรงเรียนสอนภาษาจีนทั่วประเทศ (Sawasateet & Tai, 2013) รวมไปถึงการขยายของพรรคคอมมิวนิสต์มลายา ที่รัฐบาลไทยในขณะนั้นมองว่าเป็นการละเมิดอธิปไตยของไทย และเป็นภัยต่อความมั่นคง (Netrangsi, 2012) ดังนั้น รัฐบาลจึงเข้มงวดกับกิจกรรมใด ๆ ที่เกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มของชาวจีน เช่น การตั้งสมาคม ชมรม หรือโรงเรียน

หลังจากที่ชาวไทยเชื้อสายจีนได้รับการยอมรับจากภาครัฐและผู้คนในท้องถิ่นมากขึ้น จึงเกิดการรวมกลุ่มได้ง่ายขึ้น รูปแบบการรวมกลุ่มของชาวไทยเชื้อสายจีนในพื้นที่มีตั้งแต่กลุ่มคนที่มีเชื้อเหมือนกัน เช่น สมาคมตระกูลเฉิน (陈氏) สมาคมตระกูลถัน (覃氏) เป็นต้น กลุ่มคนที่มีความชื่นชอบเหมือนกัน อย่างชมรมดนตรีจีนท้องถิ่น ชมรมหมากรุกจีน เป็นต้น หรือสามารถจำแนกกลุ่มชาวจีนจากวัฒนธรรมทางภาษา ซึ่งในเขตพื้นที่อำเภอเบตงสามารถแบ่งออกเป็น 5 กลุ่มสมาคมจีนหลัก ได้แก่ บำเพ็ญบุญมูลนิธิ (จีนกวางไส) สมาคมกวางสั่ว เบตง (จีนกวางตุ้ง) สมาคมบำรุงราษฎร์ (จีนแต้จิ๋ว) สมาคมฮากกา เบตง (จีนฮากกา) และสมาคมฮกเกี้ยนเบตง (จีนฮกเกี้ยน) สุดท้าย ทั้ง 5 กลุ่มที่กล่าวมาข้างต้นยังมีการรวมกลุ่มกันเองขึ้น จนเกิดเป็น “มูลนิธิอำเภอเบตง” ซึ่งถือเป็น “ประชาสังคม” ของเบตง กล่าวคือ เป็นสถาบันทางสังคมหลักของชาวไทยเชื้อสายจีนในพื้นที่อำเภอเบตง และเป็นประชาสังคมที่มีรากฐานความเป็นจีนอย่างเข้มแข็ง เป็นเจ้าภาพจัดกิจกรรมที่แสดงถึงอัตลักษณ์วัฒนธรรมจีนอย่างยิ่งใหญ่ในงานประจำปีของเบตง และได้สนับสนุนสถาบันการศึกษาเพื่อชาวจีนเบตงคือ โรงเรียนจงผามูลนิธิ เป็นโรงเรียนสอนภาษาจีนแห่งแรกของเขตพื้นที่อำเภอเบตง ทำหน้าที่เป็นสถาบันที่หลอมรวมชาวไทยเชื้อสายจีน ก่อให้เกิดแนวคิดการพัฒนาเบตงโดยใช้ความได้เปรียบความเข้มแข็งทางภาษาจีน เพื่อนำเบตงเป็นศูนย์กลางการศึกษา และนำเมืองเบตงสู่ระดับนานาชาติ รวมทั้งกิจกรรมเพื่อการกุศล เช่น โรงทาน ช่วยเหลือผู้ประสบภัย เป็นต้น (Yenbumrung, 2016)

อัตลักษณ์ของชาวจีนโพ้นทะเลในอดีตคือ การอพยพแบบ “เสือผืนหมอนใบ” โดยสิ่งที่แบกไปอีกหนึ่งอย่างคือ วัฒนธรรมไม่ว่าชาวจีนจะมาจากต่างมณฑล ต่างเมือง หรือต่างภาษาถิ่น แต่ชาวจีนทั้งหมดล้วนมี “แก่น” ความเป็นวัฒนธรรมเหมือนกัน เพียงแค่แตกต่างกันในรูปแบบและวิธีการ นอกจากนี้ วัฒนธรรมอาหารของจีนยังเป็นที่นิยมไม่เพียงเฉพาะชาวจีน แต่ยังรวมถึงคน

ในท้องถิ่นนั้น ๆ ด้วย ถึงแม้จะเป็นเมนูเดียวกัน แต่หากไปอยู่ในพื้นที่ต่างกัน ส่วนผสม วัตถุดิบ หรือกระบวนการปรุงอาหารก็แตกต่างกัน จึงเป็นหนึ่งในอัตลักษณ์ที่โดดเด่นที่สุดของวัฒนธรรมของชาวจีนอพยพ

การประกอบอาชีพของชาวไทยเชื้อสายจีนแต่ละกลุ่มมีลักษณะเด่นหรือมีความถนัดในการประกอบอาชีพชัดเจน ส่วนใหญ่ชาวไทยเชื้อสายจีนทางตั้งค้าขายทั่วไป ร้านเบตเตลิต ร้านขายยา แพทย์แผนจีน ชาวไทยเชื้อสายจีนทางไสทำเกษตรกรรม โดยเฉพาะสวนยางพารา สวนผลไม้ มีกลุ่มเกษตรกรรชากรน้ำทิพย์ที่ส่งยางพาราไปจีน ชาวไทยเชื้อสายจีนจากภาคใต้ทำเหมือง แต่ปัจจุบันทำสวนยางพารา และค้าขายทั่วไป ชาวไทยเชื้อสายจีนแต่จิวทำการค้าขายเป็นส่วนใหญ่ เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มอื่น ๆ โดยมีเครือข่ายร่วมกับคนจีนที่จีน ชาวไทยเชื้อสายจีนฮกเกี้ยนส่วนมากทำธุรกิจค้าขายและลงทุนในกิจการขนาดใหญ่ มีทุนเดิมและเครือข่ายการส่งออกกับมาเลเซีย และยังมีกลุ่มธุรกิจเกี่ยวกับท่องเที่ยว โรงแรมและร้านอาหาร ซึ่งแต่ละกลุ่มล้วนมีคุณสมบัติข้อดีที่อำเภอบेतงในรูปแบบที่แตกต่างตามการประกอบอาชีพของตน การส่งเสริมการท่องเที่ยว การพัฒนาศึกษา สร้างมูลค่าและการเติบโตทางเศรษฐกิจ

ชาวไทยเชื้อสายจีนในเบตงยังสามารถรักษา “ความเป็นจีน” ไว้ได้ จากความรู้สึกร่วมในประวัติศาสตร์ และการรักษาวัฒนธรรมประเพณีอย่างเข้มแข็ง มีสถาบันยึดโยงชาวไทยเชื้อสายจีนในเมืองเบตงไว้ด้วยกัน (Yenbumrung, 2016) และเป็นกลุ่มชนที่มีผลต่อทิศทางการเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคมของเบตง แต่สิ่งที่น่าเป็นห่วงคือ การเปลี่ยนแปลงตามกระแสโลกาภิวัตน์ ความเป็นเมืองมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงด้านค่านิยม รวมทั้งการออกไปแสวงหาประสบการณ์และการไปศึกษาต่อต่างถิ่นของคนรุ่นใหม่ ทำให้วัฒนธรรมจีนดั้งเดิมถูกลดความสำคัญลง ด้วยข้อจำกัดของเวลา สถานที่และทุนทรัพย์

2. การวิเคราะห์อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนในอำเภอบेतง จังหวัดยะลา ด้วยแนวคิดวัฒนธรรมห่วยวนแบบจีน

2.1 ความผูกพันทางสายเลือด

ชาวจีนให้ความสำคัญกับครอบครัวเป็นอันดับแรก ดังวลีที่ว่า “以家为重” คำว่า “ครอบครัว” เป็นสายสัมพันธ์ทางสายเลือดที่สามารถสืบทอดผ่านระบบตระกูล (แซ่) “姓氏” เป็นกลุ่มคนที่มีชาติพันธุ์ หรือชนชาติเดียวกัน และเป็นพื้นฐานต่อการสร้างเครือข่ายวัฒนธรรมจีนทั้งหมด (李钢) (Li, 2009) ทั้งนี้ Sikkhakosol (2016) อธิบายว่า ระบบตระกูลหรือแซ่เป็นความผูกพันที่แน่นแฟ้นมาก ยากที่ผู้อื่นจะแบ่งแยกแตกออกจากกันได้ เพราะเป็นความเชื่อที่เป็นสำนักพื้นฐานของคนจีน อันก่อให้เกิดพลังสามัคคี ส่งผลให้ชาวจีนที่มีตระกูลหรือแซ่เดียวกันจะมีความสนิทสนมกันเป็นพิเศษ ซึ่งชาวจีนมีความเชื่อที่ว่าทุกคนล้วนเป็นลูกหลานของพระเจ้าเหียนและพระเจ้าหวง (炎黄子孙) หรือมีความเชื่อที่ว่าคนแซ่เดียวกันอาจจะมิต้นตระกูลมาจากที่เดียวกัน โดยไม่ว่าจะเกิดที่ไหนก็ถือว่ามีบรรพบุรุษและรากเหง้าวัฒนธรรมเดียวกัน เป็นสำนักพื้นฐานที่คอยให้ภายในกลุ่มตระกูลเดียวกันช่วยเหลือเกื้อกูลกันเสมอ เปรียบเสมือน “ลมใต้ปีก” ที่คอยประคองกันเสมอ

ชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตพื้นที่อำเภอบेतงมีการรวมตัวกันในรูปแบบตระกูลหรือแซ่เดียวกัน ซึ่งสาเหตุของการรวมตัวเป็นเพราะช่วงแรกของการอพยพเข้ามาในพื้นที่อำเภอบेतง “คนเชื้อสายจีนคุ้นชินเพียงแค่ผู้คนที่ เป็นเครือญาติมิตร แต่ไม่คุ้นชินกับพื้นที่ อาทิ ภาษา วัฒนธรรม ประเพณี การใช้ชีวิต เป็นต้น” (Saesi, President of Betong Bumrungrad Association, 2023) โดยความหลากหลายของสมาคมตระกูลแซ่ในเขตพื้นที่อำเภอบेतง มีดัง Table 1

Table 1 Various Clan Association Groups of Thai People of Chinese Descent in Betong District, Yala Province

ชื่อสมาคมตระกูล Name of the Clan Association	ชื่อสมาคมตระกูล (ภาษาจีน) Name of the Clan Association (In Chinese)	แซ่ ² / หมายเหตุ (Clan)
สมาคมตระกูลเฉิน (Betong Chen Clan Association)	勿洞陈氏宗亲会	แซ่เฉิน (陈氏) (Chen Clan)
สมาคมตระกูลถาน (Betong Tan Clan Association)	勿洞覃氏宗亲会	แซ่ถาน (覃氏) (Tan Clan)
สมาคมตระกูลหลี่ (Betong Lee Clan Association)	泰国勿洞李氏宗亲会	แซ่หลี่ (李氏) (Lee Clan)

² คำอ่านแซ่ในภาษาไทยเป็นการเทียบเสียงจากภาษาจีนกลาง

Table 1 Various Clan Association Groups of Thai People of Chinese Descent in Betong District, Yala Province (cont.)

ชื่อสมาคมตระกูล	ชื่อสมาคมตระกูล (ภาษาจีน)	แซ่ ³ / หมายเหตุ
Name of the Clan Association	Name of the Clan Association (In Chinese)	(Clan)
สมาคมตระกูลฟ่ง (Betong Feng Clan Association)	勿洞封氏宗亲会	แซ่ฟ่ง (封氏) (Feng Clan)
สมาคมตระกูลเลียง (Betong Leong Clan Association)	勿洞梁氏宗亲会	แซ่เหลียง (梁氏) (Leong Clan)
สมาคมตระกูลหลู (Betong Lu Clan Association)	勿洞卢氏宗亲会	แซ่หลู (卢氏) (Lu Clan)
สมาคมตระกูลซู่ (Betong Su Clan Association)	勿洞苏氏宗亲会	แซ่ซู่ (苏氏) (Su Clan)
สมาคมตระกูลหล่งก้ง (Betong Lung Kong Tin Yee Association)	勿洞龙冈亲义会	เป็นการรวมกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนแซ่หลิว (刘氏) แซ่กวน (关氏) แซ่จาง (张氏) และแซ่จ้าว (赵氏) (It is a group of Thai-Chinese people with the Liu Clan, Guan Clan, Zhang Clan and Zhao Clan.)
สมาคมตระกูลสุหวี ยู่หวี ฎู เสอ หรือ สมาคมสี่แซ่ (Xu Yu Tu She Same Ancestor Association or the Four Clan Association)	徐余涂余宗亲会	เป็นการรวมกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนแซ่สุหวี (徐氏) แซ่ยุหวี (余氏) แซ่ฎู (涂氏) และแซ่เซอ (余氏) ปัจจุบันยังไม่ที่ตั้งของสำนักงาน (It is a group of Thai-Chinese people with the Xu Clan, Yu Clan, Tu Clan and She Clan. Currently, there is no office location.)

การรวมกลุ่มในรูปแบบตระกูลแซ่นั้น อาจเป็นกลุ่มคนที่เป็นเครือญาติทางสายเลือดโดยตรง หรือเป็นกลุ่มคนที่มีระบบตระกูลแซ่ที่เหมือนกันก็ได้ ยกตัวอย่าง กลุ่มคนตระกูลแซ่หลี่ (李氏) สมาชิกในสมาคมล้วนมีอัตลักษณ์แซ่หลี่เหมือนกันทุกคนโดยไม่จำกัดกลุ่มวัฒนธรรมภาษา อายุ เพศ เป็นต้น หรือเป็นเครือญาติพี่น้องทางสายเลือดหรือไม่ อย่างไรก็ตาม กลุ่มคนที่สามารถก่อตั้งเป็นสมาคมตระกูลแซ่ต่าง ๆ ได้จะต้องเป็นกลุ่มชนขนาดใหญ่ และมีความประสงค์ร่วมกันเป็นกลุ่มใหญ่ สำหรับกลุ่มตระกูลแซ่ที่มีจำนวนน้อยในเขตพื้นที่อำเภอเบตง เช่น แซ่หาน (韩氏) แซ่ลู่ (陆氏) เป็นต้น ไม่มีการรวมกลุ่มกันในรูปแบบสมาคมระบบตระกูล หรือหากมีการจัดตั้งเป็นสมาคมระบบตระกูลก็จะดำเนินร่วมกับกลุ่มตระกูลอื่น เช่น “สมาคมตระกูลหล่งก้ง (勿洞龙冈亲义会) และสมาคมตระกูลสุหวี ยู่หวี ฎู เสอ (徐余涂余宗亲会) มีการรวมหลายกลุ่มตระกูลเข้าด้วยกัน การรวมกลุ่มของคนในสมาคมตระกูลหล่งก้ง มีทั้งแซ่หลิว (刘氏) แซ่กวน (关氏) แซ่จาง (张氏) และแซ่จ้าว (赵氏) จนเกิดความผูกพันเหมือนพวกเดียวกัน” (Lertlamyong, Community Leader, 2023) ทั้งนี้ จากการลงพื้นที่สำรวจพบว่า กลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนที่มีตระกูลแซ่เดียวกันมักมีการสร้างเรือนหรือตั้งรกรากใกล้กัน เช่น กลุ่มคนตระกูลหลี่ (李氏) มีการกระจุกตัวตั้งรกรากในบริเวณหมู่บ้านจันทรรัตน์ จุดประสงค์เพื่อร่วมรักษาผลประโยชน์ภายในกลุ่ม หรือสร้างความร่วมมือทางธุรกิจกันภายในกลุ่ม เมื่อวงศ์ตระกูลในสายเลือดใหญ่โตขึ้นก็กลายเป็นหมู่บ้านที่มีอิทธิพลมากขึ้น ความผูกพันในสายเลือดก็ยิ่งมีความเข้มข้นมากยิ่งขึ้น ต่างคนต่างร่วมกันสร้างผลประโยชน์ให้แก่กัน เป็นต้นว่า ลงทุนตัดยางหรือเก็บน้ำยางร่วมกัน หรือลงทุนปลูกพืชผลไม้ด้วยกัน

ในการก่อตั้งของ “สมาคมตระกูลแซ่จีนในเขตพื้นที่อำเภอเบตงนั้นเกิดขึ้นในช่วงเวลาที่ใกล้เคียงกันกับการก่อตั้งสมาคมกลุ่มวัฒนธรรมจีนต่าง ๆ ในช่วงแรกของการก่อตั้งสมาคมต่าง ๆ ในเขตพื้นที่อำเภอเบตง กลุ่มใดสามารถรวมกลุ่มกันได้ก่อนก็สามารถดำเนินการจัดตั้งสมาคมก่อน” (Lertlamyong, Community Leader, 2023) อย่างไรก็ตาม สมาคมตระกูลในอดีตมีบทบาทคล้ายกับบริษัทหรือกงสี (公司) “เดิมทีสมาคมตระกูลเก่าแก่อายุสมาคมตระกูลเงิน เขาเรียกกันว่าเงินกงสี (陈公司) และ

³ คำอ่านแซ่ในภาษาไทยเป็นการเทียบเสียงจากภาษาจีนกลาง

สมาคมตระกูลถาน (覃氏) ก็เหมือนกัน" (Watthanachaopisut, Former President of Betong Kwong Siew Association, 2023) ซึ่งสาเหตุของการใช้คำว่า "กงสี" เป็นเพราะอดีตมีการระดมทุนทรัพย์สำหรับการร่วมซื้อที่ดินสร้างอาคารสำนักงานภายในกลุ่มคนที่มิใช่เดียวกัน แล้วดำเนินจดทะเบียนคล้ายกับการดำเนินในลักษณะรูปแบบบริษัท

ทั้งนี้ กิจกรรมทางวัฒนธรรมจีนที่สำคัญซึ่งจัดผ่านความผูกพันทางสายเลือดที่เป็นสมาคมตระกูลแซ่คือ การไหว้บรรพบุรุษ กล่าวคือ กิจกรรมหลังจากตื่นนอนตอนเช้าที่มีการปลุกฝังของชาวไทยเชื้อสายจีนคือ การไหว้ที่กง (天公) เป็นอันดับแรก จากนั้นค่อยไหว้ป้ายบรรพบุรุษที่ตั้งอยู่ภายในบ้าน จากกิจวัตรประจำวันกลายเป็นประเพณีนิยมของชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตพื้นที่อำเภอเบตง ทั้งนี้ ป้ายบรรพบุรุษที่ตั้งอยู่ภายในบ้านก็มักเป็นป้ายบ่งบอกถึงต้นตระกูล จากการศึกษายังพบอีกว่า ชาวไทยเชื้อสายจีนในอำเภอเบตงมีพิธีไหว้บรรพบุรุษ แต่จะมีรูปแบบพิธีการหรือช่วงเวลาการไหว้ที่ต่างกัน เช่น "ชาวไทยเชื้อสายจีนกวางไสไหว้บรรพบุรุษถึง 2 ครั้งในหนึ่งปี" (Wongnamroj, President of Bumphenbun Foundation Association, 2023) คือ ช่วงวันเซ็งเม้ง และวันฉงหยาง (วันผู้สูงอายุ) การไหว้ต่อมาที่มีการปลุกฝังคือ การไหว้ผู้ใหญ่ โดยทุกปีผู้ปกครองจะพาลูกหลานของตนไปเยี่ยมญาติผู้ใหญ่ อาจจะมีของติดไม้ติดมือไปด้วย เพื่อเป็นการแสดงออกถึงความเคารพอ่อนน้อม กตัญญูต่เวที จะเห็นได้ว่า ไม่ว่ายุคสมัยเปลี่ยนแปลงไปหรือชาวจีนพลัดไปแห่งใด ความผูกพันทางสายเลือดยังคงชัดเจน และมีการสืบต่อจากรุ่นสู่รุ่นผ่านการไหว้นอกจากนี้ ชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตพื้นที่อำเภอเบตงยังพยายามรักษาความผูกพันทางสายเลือดผ่านการใช้ภาษาจีนถิ่นสำหรับการสื่อสารในครัวเรือน กอปรกับพยายามส่งลูกหลานไปเรียนภาษาและวัฒนธรรมจีนที่โรงเรียนจงผามูลนิธิ ซึ่งเป็นสถานศึกษาที่ไม่ได้สอนเพียงภาษาจีนกลาง แต่ยังเป็นสถานที่ปลูกฝังค่านิยมให้กับบุตรหลานของชาวไทยเชื้อสายจีน

2.2 ความผูกพันทางพื้นที่

ชาวจีนอพยพในอำเภอเบตงเริ่มจากการอพยพมาจากมณฑล อำเภอ ตำบลหรือหมู่บ้านเดียวกัน รวมกันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ หลังจากได้ตั้งมั่นแล้วจึงชวนญาติพี่น้องมาอยู่ด้วยกัน มีขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ หรือวิถีชีวิตที่คล้ายเคียงกัน ทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนกันเองได้ง่าย

ช่วงเวลาการอพยพเข้ามาอาศัยในเขตพื้นที่อำเภอเบตงของกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนแต่ละกลุ่มวัฒนธรรมภาษามีความใกล้เคียงกัน โดยกลุ่มแรก ๆ คือ กลุ่มชาวจีนฮากกาและกลุ่มชาวจีนกวางตุ้ง จากนั้นเป็นกลุ่มชาวจีนฮกเกี้ยนและกลุ่มชาวจีนกวางไส กลุ่มชาวจีนที่เข้ามาหลังสุดเป็นกลุ่มชาวจีนแต้จิ๋ว และอื่น ๆ (郑一省&龙高云) (Zheng & Long, 2022) รายละเอียดของแต่ละกลุ่มวัฒนธรรมภาษามีดังนี้

ชาวไทยเชื้อสายจีนฮากกามาจากอำเภอเหมย (梅县) อำเภอป้อหลัว (博罗) อู่หยาง (惠阳) ในมณฑลกวางตุ้ง เป็นต้นเป็นกลุ่มวัฒนธรรมภาษาจีนที่มีการจดทะเบียนจัดตั้งสมาคมจีนก่อนเป็นลำดับที่ 3 รองลงมาจากสมาคมจีนแต้จิ๋วกับสมาคมจีนฮกเกี้ยน ทั้งนี้ เป็นกลุ่มวัฒนธรรมที่เข้มแข็งมากที่สุดกลุ่มหนึ่ง มีความพยายามในการรักษาภาษาจีนฮากกา "ทุกสมาคมทั่วไทยต่างยอมรับกลุ่มภาษาฮากกาที่เบตงเข้มแข็งที่สุด เพราะไม่ว่าจะเป็นงานอะไร พิธีกรล้วนพูดฮากกาหมดเลย" (Sakulsathaporn, President of Betong Hakka Association, 2023) ปี ค.ศ. 1955 เริ่มยื่นเรื่องกับสมาคมฮากกาสำนักงานใหญ่เพื่อขอจดทะเบียนเป็นฮากกาสำนักงานย่อย สุดท้ายในช่วงคริสต์ทศวรรษที่ 80 เปลี่ยนชื่อเป็น "สมาคมฮากกา เบตง"

ชาวไทยเชื้อสายจีนกวางตุ้งในเขตพื้นที่อำเภอเบตงส่วนใหญ่อพยพมาจาก 2 เมืองสำคัญคือ เมืองกว่างโจว (广州) และเมืองลั่วเหิง (肇庆) จึงเรียกรวมกันว่า "ก่วงลั่ว" (广肇) เป็นกลุ่มคนแรก ๆ ที่เดินทางมายังเมืองเบตง "คนกวางตุ้งมาก่อนตั้งแต่ปี ค.ศ. 1900 กว่า ๆ โดยประมาณ โรงเรียนจงผามูลนิธิเองก็ก่อตั้งมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2466 (ค.ศ. 1923) ซึ่งปัจจุบันครบ 100 ปีแล้ว กวางตุ้งเข้ามาอยู่ได้ประมาณร้อยกว่าปี" (Watthanachaopisut, Former President of Betong Kwong Siew Association, 2023) การก่อตั้งสมาคมจีนกวางตุ้งจัดตั้งหลังสมาคมจีนแต้จิ๋ว สมาคมจีนฮกเกี้ยน สมาคมจีนฮากกา โดยแรกเริ่มก่อนที่จะมีการรวมกลุ่มสมาคมได้เริ่มก่อตั้งเป็นคณะวงดนตรีก่วงลั่วในปี ค.ศ. 1967 ก่อน จนในปี ค.ศ. 1975 จดทะเบียนอย่างเป็นทางการ โดยใช้ชื่อว่า "สมาคมก่วงลั่ว เบตง"

ชาวไทยเชื้อสายจีนฮกเกี้ยนในอำเภอเบตงเป็นชาวจีนที่มาจากฝั่งตะวันออกเฉียงใต้ของมณฑลฮกเกี้ยน (福建) เช่นหนานอัน (南安) หย่งชุน (永春) ฝูโจวหรือฮกจิ๋ว (福州) และอื่น ๆ ตามข้อมูลจุลสาร Betong Hokkien Association (2022) ระบุว่า ในปี ค.ศ. 1949 เริ่มมีการรวมตัวของกลุ่มคนสมาคมฮกเกี้ยน โดยการนำของบรรดานักธุรกิจชาวฮกเกี้ยนในสมัยนั้นแรกเริ่มได้จัดตั้งเป็นคณะวงดนตรีพื้นเมืองที่ชื่อว่า "ฮกเกี้ยนเหม่งห่องอิมอะเสี่ย (福建鸣凤音乐社)" หลังจากนั้น ภายใต้

ความร่วมมือของคนไทยเชื้อสายจีนฮกเกี้ยน จึงได้เริ่มสร้างอาคารสำหรับการทำกิจกรรมร่วมกันในกลุ่ม และท้ายสุดได้ดำเนินการจดทะเบียนเป็นสมาคมสถาปนกิจสงเคราะห์ฮกเกี้ยนเบตง และในวันที่ 11 ตุลาคม ค.ศ. 2003 ได้เปลี่ยนชื่อเป็น “สมาคมฮกเกี้ยนเบตง” เมื่อเทียบกับสมาคมจีนอื่นในพื้นที่เบตงแล้ว ห้วงเวลาของการจัดตั้งสมาคมฮกเกี้ยนเบตงมีประวัติเนิ่นนานเป็นอันดับสอง

Figure 2 Founding Members of the Traditional Hokkien Music Ensemble

(Source: Laksanapeeti & Kharuhabodee, 2023)

ชาวไทยเชื้อสายจีนกวางไส “ส่วนใหญ่มาจากอำเภอทรง (容县) เจินซี (岑溪) เป่ยหลิว (北流) อู๋โจว (梧州) และเมืองอื่น ๆ ของเขตปกครองตนเองกวางซีจ้วง เป็นกลุ่มคนเชื้อสายจีนที่มีจำนวนมากที่สุด และกระจายอยู่ทั่วอำเภอเบตง” (Wongnamroj, President of Bumphenbun Foundation Association, 2023) ซึ่งส่วนใหญ่มาจากหมู่บ้านเจียงโข่ว (江口) หมู่บ้านต้าพั่ว (大坡) หมู่บ้านหลิวหวัง (六王) และหมู่บ้านหยางเหมย (杨梅) ในอำเภอทรง (容县) (郑一省&龙高云) (Zheng & Long, 2022) จนพื้นที่อำเภอเบตงได้รับสมญานามจากนักวิชาการจีนว่าเป็น “หมู่บ้านกลุ่มชาวจีนกวางไส” อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการรวมกลุ่มจัดตั้งสมาคมจีนกวางไสกระทำได้ดีช้าที่สุด แต่พวกเขาได้รวมแรงร่วมใจกันจดทะเบียนสมาคมกว่า 2 แห่ง โดยแห่งแรกจัดตั้งขึ้นตั้งแต่ปี ค.ศ. 1969 จนในปี ค.ศ. 1971 เปลี่ยนชื่อเป็น “สมาคมบำเพ็ญบุญมูลนิธิ” อย่างเป็นทางการ ส่วนอีกแห่งนั้นเริ่มมีการจัดตั้งในปี ค.ศ. 1979 โดยใช้ชื่อว่า “สมาคมครองศรีสัมพันธ์” ซึ่งทั้ง 2 แห่งข้างต้นล้วนมีการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมร่วมกันภายใต้ความผูกพันทางพื้นที่

ชาวไทยเชื้อสายจีนแต้จิ๋วในพื้นที่อำเภอเบตงส่วนใหญ่มาจากเมืองแต้จิ๋ว เป็นต้นว่า เจาหยาง (潮阳) ผู่หนิง (普宁) เจียหยาง (揭阳) และอื่น ๆ ในมณฑลกวางตุ้ง ทั้งนี้ ช่วงของการอพยพของชาวจีนกลุ่มนี้นิยมขึ้นท่าเรือจางหลิน (樟林古港) ที่เขตเฉิงไห่เมืองฉัวเถา (汕头) ซึ่งช่วงแรกมีชาวจีนแต้จิ๋วบางส่วนเดินทางไปขึ้นฝั่งที่ปัตตานี บางส่วนอพยพไปที่เมืองท่าของรัฐปีนังในมาเลเซีย และบางส่วนเดินทางมายังดินแดนอื่น ๆ ของไทย (郑一省) (Zheng, 2022) อนึ่ง แม้ว่าชาวจีนแต้จิ๋วในพื้นที่เป็นกลุ่มที่อพยพมาหลังสุด แต่มีการก่อตั้งสมาคมเป็นอันดับแรกเมื่อเทียบกับสมาคมกลุ่มวัฒนธรรมจีนกลุ่มอื่นในพื้นที่ฯ โดยในปี ค.ศ. 1947 เริ่มดำเนินจัดตั้งกลุ่มชมรมดนตรีพื้นเมืองแต้จิ๋ว จนในปี ค.ศ. 1982 จดทะเบียนเป็นชื่อ “สมาคมบำรุงราษฎร์เบตง” (勿洞潮州会馆)

กล่าวโดยสรุป ห้วงเวลาการจัดตั้งสมาคมจีนของ 5 กลุ่มวัฒนธรรมภาษาข้างต้นสามารถเรียงลำดับได้ดังนี้ เริ่มจากสมาคมจีนแต้จิ๋ว สมาคมจีนฮกเกี้ยน สมาคมจีนฮากกา สมาคมจีนกวางตุ้งและสมาคมจีนกวางไส ซึ่งห้วงเวลาในการจัดตั้งมีความใกล้เคียงกัน วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งคือ การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในกลุ่มวัฒนธรรมภาษาตนเอง ตัวอย่างเช่น หากมีชาวจีนที่เพิ่งอพยพมาแล้วต้องการหางาน หาแหล่งที่อยู่อาศัย หรือประสงค์ขอความช่วยเหลือพิเศษ ล้วนสามารถเข้าไปสอบถามหรือปรึกษากลุ่มวัฒนธรรมภาษาของตนได้โดยตรง

อย่างไรก็ตาม ด้วยความแตกต่างทางด้านความผูกพันทางพื้นที่ที่มีวัฒนธรรมภาษาเป็นตัวแปรสำคัญ สะท้อนให้เห็นถึงการตั้งถิ่นฐานของชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตพื้นที่อำเภอเบตงมีความโดดเด่น และชัดเจนในระดับหนึ่ง กล่าวคือ ชาวจีนฮากกาส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มักกระจุกตัวอยู่นอกตัวเมือง เป็นต้นว่า บริเวณบ้านบ่อน้ำร้อน ตำบลตาเนาะแมเราะและ

ตำบลยะรม ส่วนชาวจีนกวางตุ้ง ชาวจีนแต้จิ๋วและชาวจีนฮกเกี้ยนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขาย จึงเลือกอาศัยอยู่บริเวณเมืองเบตง ชาวจีนกวางไสรุ่นแรกที่ยอพยพมาเชื่อว่าชาวยุโรปต้องการทำสวนยางพารา ดังนั้นมักกระจายตัวตามพื้นที่ต่าง ๆ ของอำเภอเบตง แต่หลังจากที่ราคายางเริ่มตกลง จึงปรับตัวมาทำการค้าขายและย้ายเข้ามาอยู่ในตัวเมืองมากขึ้น ตลอดจนสะท้อนให้เห็นถึงประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมที่มีการรักษาและสืบทอด ซึ่งปรากฏให้เห็นจากการจัดเทศกาลเฉพาะกลุ่ม เช่น “คนจีนฮกเกี้ยนจัดวันปีใหม่ในวันที่ 9 เดือน 1 ตามปฏิทินจันทรคติจีน ซึ่งไม่เหมือนกับกลุ่มอื่นที่จัดในวันตรุษจีน” (Thanakamthorn, Association President of Betong Hokkien Association, 2023) นอกจากนี้ ยังสะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างอัตลักษณ์ด้านอาหารของกลุ่มวัฒนธรรมภาษาต่าง ๆ ยกตัวอย่างเช่น เมนูเต้าหู้ทอดยัดไส้ที่ทั้งชาวไทยเชื้อสายจีนกวางไสร และชาวไทยเชื้อสายจีนฮากกาก็มีเมนูนี้เช่นเดียวกัน แต่ชาวไทยเชื้อสายจีนกวางไสนิยมใช้ผักแบน (ผักกูด) หั่นเป็นไส้เต้าหู้ ซึ่งแตกต่างกับชาวไทยเชื้อสายจีนฮากกา เห็นได้ถึงความผูกพันทางพื้นที่เป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้ชาวจีนกลุ่มวัฒนธรรมภาษาต่าง ๆ เข้าใจความแตกต่างของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มวัฒนธรรมตนเองกับกลุ่มวัฒนธรรมอื่น ๆ

2.3 ความผูกพันทางความเชื่อ

พิธีกรรมและความเชื่อมีความผูกพันกับชาวไทยเชื้อสายจีนตั้งแต่เกิดจนตาย ชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตพื้นที่อำเภอเบตงมีความเชื่อที่หลากหลาย เป็นต้นว่า มีการทำนายโชคชะตาด้วยซินแสหรือร่างทรง มีการไหว้เทพเจ้า สำหรับเด็กแรกเกิดก็มีการทำนายฝันดวงพรหมกับตั้งชื่อตามฝันดวงให้ ยามเจ็บป่วยมักไปถามร่างทรง ขึ้นบ้านใหม่มักเชิญพระสงฆ์และซินแสมาทำพิธีมงคล ตลอดจนพิธีกรรมหลังเสียชีวิตก็มักเชิญคณะผู้ทำพิธีมาจัดพิธีงูเต๋อกุศส่วนกุศลแก่ดวงวิญญาณ โดยรวมแล้วทุกกลุ่มวัฒนธรรมภาษาของชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตพื้นที่อำเภอเบตงล้วนมีความเชื่อที่คล้ายคลึงกัน เพราะทุกกลุ่มวัฒนธรรมภาษามีคติความเชื่อแบบจีนที่เหนียวแน่น ซึ่งเป็นความเชื่อที่ติดตัวมาแต่บรรพบุรุษ และสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น Ninsa-nguandecha (2018) ได้บรรยายไว้ว่า เมื่อชาวจีนอพยพทางบ้านห่างเมือง ย่อมหวาดหวั่นถึงแผ่นดินมาตุภูมิที่จากมา ดังนั้น ผู้คนจึงต้องมีที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและสร้างขวัญกำลังใจ โดยการสร้าง “ศาลเจ้า” ขึ้นมา สังเกตเห็นได้ชัดเจนว่า ในเขตพื้นที่อำเภอเบตงมีเทวสถานหลายแห่ง เช่นเดียวกัน อาทิ วัดโพธิ์สัตโตเจ้าแม่กวนอิมเบตง (วัดกวนอิม) มูลนิธิอำเภอเบตง ศาลเจ้าเป้งกงเบตง ศาลเจ้าไตงกงโจวซือเบตง หรือแม้แต่สมาคมจีนของแต่ละกลุ่มวัฒนธรรมภาษาจีนเอง ก็ยังถือเป็นสถานที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวไทยเชื้อสายจีนเปรียบเสมือนเทวสถานแห่งหนึ่งที่ประดิษฐานเทวรูปต่าง ๆ มากมาย เช่น ในสมาคมฮกเกี้ยนเบตงประดิษฐานเทวรูปก๊องเต็กจุนอ๋อง (广泽尊王) ไตงโจวซือ (大峰祖师) หลิมก้อเหนี่ยว (林府姑娘) เป็นต้น สมาคมบำเพ็ญบุญมูลนิธิ (กลุ่มจีนกวางไสร) ประดิษฐานเทวรูปเจ้าแม่กวนอิม กวนอู ขงจื้อ เป็นต้น สมาคมฮากกา เบตงประดิษฐานเทวรูปสามเทพเจ้าฮก ลก ซิ่ว เป็นต้น เทวรูปที่กล่าวมาข้างต้นเป็นการเคารพบูชาตามคติความเชื่อพื้นบ้านของชาวไทยเชื้อสายจีนที่มีการปฏิบัติกันมาแต่อดีต อย่างไรก็ตาม ในด้านความแตกต่างของชาวไทยเชื้อสายจีนในแต่ละกลุ่มวัฒนธรรมก็มีปรากฏให้เห็นเช่นเดียวกัน เช่น “จีนฮากกา งานศพจะเชิญแม่ชีที่รักษาพรหมจรรย์เพื่อทำพิธีงูเต๋อ เดิมมีการตีกลอง เชิดสิงโต และมีความเชื่อว่าเมื่อไปร่วมงานศพ ก่อนเข้าบ้านให้นำน้ำเปล่าใส่ในทับทิมจุดเทียนเป็นวงกลม เพื่อขจัดความอัปมงคล การสร้างหอสมุดหรือหอฉาปนกิจของคนจีนฮากกาเพื่อเป็นที่สถิตของดวงวิญญาณผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว” (Saejan, Scholar in Prince of Songkla University, 2023) ความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนแต้จิ๋วเองก็ยึดถือหลักความเชื่อเทพเจ้าที่มาจากหลากหลายศาสนา มีความแตกต่างกับชาวไทยเชื้อสายจีนวัฒนธรรมกลุ่มอื่น โดยพวกเขายึดหลักคุณธรรมเต็กกา (德教会) ซึ่งมีคุณธรรมเป็นพื้นฐาน ประกอบกับการนำวัฒนธรรมและค่านิยมที่งดงามของแต่ละศาสนาและลัทธิต่าง ๆ มาประกอบกันด้วย ได้แก่ หลักคำเชื่อของสำนักปรัชญาหฺวู (儒家) พระพุทธศาสนา มหายาน ศาสนาคริสต์ ตลอดจนศาสนาอิสลาม

อนึ่ง ในทัศนะของชาวไทยเชื้อสายจีนเชื่อว่า พื้นที่ที่ตนอยู่นั้นมีเจ้าของหรือมีเจ้าที่ ดังนั้นจึงมีธรรมเนียมในการไหว้อ่อนูญาติก่อนทำกิจการใด ๆ หรือเพื่อให้เจ้าที่ดูแลกิจการของตนในพื้นที่นั้น ๆ สัญลักษณ์โดดเด่นที่ชาวจีนเกือบทุกบ้านมีคือ ตี๋จู้เอี้ยะ ซึ่งเป็นเทพที่ดูแลแผ่นดินให้อุดมสมบูรณ์ เป็นศาลเจ้าขนาดเล็กในบ้านที่วางติดกับพื้น โดยอัญเชิญเจ้าแห่งแผ่นดินมาประทับในศาล จตุรปูชาเพื่อขอช่วยคุ้มครองครอบครัวและขอให้กิจการใด ๆ ในครอบครัวเป็นไปด้วยความราบรื่น (Nithinon, 2012) แนนอนว่า ชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตพื้นที่อำเภอเบตงมีการบูชาตี๋จู้เอี้ยะประจำบ้าน ถือได้ว่าเป็นสิ่งที่ไม่อาจแยกออกจากกันได้ นอกจากนี้ ยังมีการไหว้เทพเจ้าต่างจากความเชื่ออย่างเทวรูป “ดาโตะ” (拿督公) และศาลเจ้าโตะนิ ซึ่งเป็นความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายอิสลามมุสลิมผสมกลมกลืนกับความเชื่อของชาวจีนในมาเลเซีย ดัง Figure 3 ด้านล่างต่อไปนี้

Figure 3 Diversity of Deities in Various Beliefs at Phattana Village, Soi 7⁴

(Source: Laksanapeeti & Kharuhabodee, 2024)

อย่างไรก็ตาม ในทุกปีชาวไทยเชื้อสายจีนทุกกลุ่มวัฒนธรรมภาษาในเขตพื้นที่อำเภอเบตงได้ร่วมกันประกอบพิธีกรรมและกิจกรรมต่าง ๆ อย่างยิ่งใหญ่ เช่น งานสมโภชและแห่เจ้ามูลนิธิ งานสมโภชแห่เจ้าวัดแม่กวนอิม ซึ่งเป็นงานประเพณีที่มีการปฏิบัติมาแต่ดั้งเดิม ไม่มีวัตถุประสงค์เพื่อการท่องเที่ยวแต่อย่างใด ดังคำสัมภาษณ์ต่อไปนี้ “ประเพณีการแห่เจ้าเป็นประเพณีดั้งเดิมหลังที่มีการก่อตั้งมูลนิธิอำเภอเบตงและวัดกวนอิมขึ้นมา ซึ่งภายหลังที่อดีตนายอำเภอเบตงคุณวุฒิ มงคลประจักษ์ ดำรงตำแหน่ง ก็ได้ประชาสัมพันธ์กับบุคคลภายนอก โดยเฉพาะกลุ่มคนมาเลเซียมาร่วมกิจกรรม” (Sakulsathaporn, President of Betong Hakka Association, 2023) เดิมทีสักการะองค์เทพเจ้าที่คอยดูแลทุกข์สุขและป้องกันภัยอันตรายแก่ทุกคน เพราะชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตพื้นที่อำเภอเบตงเชื่อว่า หากขบวนแห่เจ้าและม้าทรงเดินไปที่แห่งใด ล้วนนำสิริมงคลไปด้วย ฉะนั้น ด้วยแรงศรัทธาอันแรงกล้าของกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตพื้นที่อำเภอเบตง ก่อให้เกิดปัจจัยที่สามารถส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่ฯ ได้

2.4 ความผูกพันทางอาชีพ

“คนจีนบางกลุ่มประกอบอาชีพที่มาเลเซียไม่ประสบความสำเร็จ จึงได้อพยพมาที่เบตง เมื่อธุรกิจหรืออาชีพเริ่มมั่นคงจึงได้เชิญชวนพรรคพวกเข้ามาทำงานด้วยกัน” (Saesen, 2023) ลักษณะการประกอบอาชีพของชาวไทยเชื้อสายจีนสามารถแบ่งออกเป็น 3 ช่วง (generation) หลัก ช่วงที่ 1 คือ “รุ่นบุกเบิก” ที่ไม่มีเงินทุน ไม่มีที่ตั้งหรืออาชีพเป็นหลักแหล่ง อาศัยการบุกเบิกป่าไม้เพื่อทำการเกษตร ทำสวน ทำเหมือง ปลูกมัน หรือบางคนเข้ามาเป็นแรงงาน เช่น เลื่อยไม้ ทำทาง รับจ้างถางป่า เป็นการทำงานเพื่อหาเลี้ยงชีพเป็นหลัก มิใช่เพื่อสร้างความมั่งคั่งทางการเงิน ช่วงที่ 2 เป็นรุ่น “ก่อร่างสร้างตัว” การประกอบอาชีพหรือการทำงานเริ่มมีความมั่นคง เริ่มเรียกพรรคพวกหรือญาติพี่น้องมาทำงานด้วยกัน เริ่มขยายเครือข่ายรวมกลุ่มสมาคมจากคนที่มีกลุ่มภาษาเดียวกัน และชาวจีนเริ่มเข้ามาทำงานที่เบตงมากขึ้น ช่วงที่ 3 “รุ่นใหม่” รุ่นใหม่ได้รับการศึกษามากขึ้น เริ่มเดินทางออกนอกพื้นที่เพื่อแสวงหาประสบการณ์ ทำให้มีโอกาสได้เรียนในสิ่งที่ชอบและเลือกทำงานในสิ่งที่ตนถนัด เปรียบเสมือนเด็กรุ่นใหม่ออกไปใช้ชีวิตในเมืองใหญ่ ก็เหมือนอยู่ในคลองใหญ่ กล่าวคือ “คลองใหญ่เนี่ยปลาก็ต้องใหญ่กว่า หากินข้างนอกมันจะดีกว่าราบรื่นกว่า มีจำนวนน้อยที่กลับมาเบตง แต่ก็เป็นคนทีกลับมาเพื่อสืบทอดธุรกิจของตระกูล” (Sakulsathaporn, 2023)

ชาวไทยเชื้อสายจีนแต่ละกลุ่มภาษาในเบตงมีลักษณะการประกอบอาชีพแตกต่างที่ชัดเจนคือ ชาวไทยเชื้อสายจีนกวางไส และชาวไทยเชื้อสายจีนฮากกามีความเชี่ยวชาญด้านการเกษตร ส่วนใหญ่ทำสวนผลไม้ สวนยางพารามาตั้งแต่อดีต แต่ปัจจุบันเริ่มมีการดำเนินธุรกิจห้องพักรับและธุรกิจการท่องเที่ยวและการโรงแรม “คนจีนฮกเกี้ยนส่วนใหญ่ทำธุรกิจเกี่ยวกับยางพารา เช่น รับซื้อน้ำยาง ส่งออกยางพารา โรงยางพารา แต่ไม่ได้กรีดยางหรือปลูกต้นยางพาราเอง เนื่องจากทำธุรกิจในสายบริการและนักลงทุน ดังนั้นธุรกิจยางพาราของคนฮกเกี้ยนจึงเติบโตได้เร็วมาก” (Thanakamthorn, 2023) ชาวไทยเชื้อสายจีนแต่จำวัดโดดเด่นด้านการทำธุรกิจและค้าขาย และยังมีการทำสวนทุเรียน ซึ่งเป็นการร่วมทุนกับนักธุรกิจจีน และมีแผนการส่งออกไปยังจีนในอนาคต ส่วนชาวไทยเชื้อสายจีนกวางตุ้งโดดเด่นกับเรื่องการทำการค้าเช่นเดียวกับกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนฮกเกี้ยน และกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนแต้จิ๋ว

⁴ ได้แก่ รูปปั้นหลวงปู่ทวด รูปปั้นบรมครูพ่อแก่ฤๅษี และรูปปั้นดาโต๊ะตามความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายอิสลามมุสลิม

การกำหนดในหน้าที่การงานโดยเฉพาะการทำธุรกิจนี้ไม่พ้นการสร้างเครือข่ายความร่วมมือหรือการหาความสัมพันธ์ การเข้าร่วมสมาคมเป็นอีกหนึ่งช่องทางในการติดต่อธุรกิจ ได้มีโอกาสพบปะผู้คนในสายธุรกิจเดียวกัน ในเครือข่ายกันที่ช่วยให้คำแนะนำปรึกษาได้ หรือในบางธุรกิจที่แตกต่างกันก็อาจจะช่วยเหลือเกื้อหนุนได้ ชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตพื้นที่อำเภอเบตงมีความผูกพันทางอาชีพทั้งจากการเป็นสมาชิกสมาคม อีกทั้งยังมีการสร้างความร่วมมือกับเครือข่ายชาวจีนด้วยกันทั้งในและต่างประเทศ ทำให้สายธุรกิจของพวกเขาเข้มแข็งและก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว เช่น ชาวไทยเชื้อสายจีนฮกเกี้ยนมีความโดดเด่นเกี่ยวกับการทำธุรกิจยางพารา โดยเป็นผู้รับซื้อน้ำยางพารารายใหญ่ที่สุดในพื้นที่ และโรงงานพาราหลายแห่งในอำเภอเบตงเป็นของชาวไทยเชื้อสายจีนฮกเกี้ยน ทั้งนี้ ชาวไทยเชื้อสายจีนฮกเกี้ยนมีสาเหตุการอพยพแตกต่างจากชาวจีนกลุ่มวัฒนธรรมภาษาอื่น คือ การเข้ามาขายธุรกิจ ไม่ใช่เพื่อหาที่ลงหลักปักฐานใหม่ ดังนั้นจึงเดินทางเข้ามาในอำเภอเบตงด้วยความพร้อมทั้งศาสตร์การบริหารธุรกิจ การค้าและการลงทุนขนาดใหญ่ โดยมีทุนทรัพย์มาจากประเทศมาเลเซีย ส่งผลให้ชาวไทยเชื้อสายจีนฮกเกี้ยนในอำเภอเบตงมีเครือข่ายการค้าและความร่วมมือกับประเทศมาเลเซีย ซึ่งก็เป็นชาวจีนฮกเกี้ยนเช่นเดียวกัน ทั้งนี้ ชาวจีนฮกเกี้ยนในประเทศมาเลเซียก็เป็นผู้ส่งออกยางพาราไปยังท่าเรือปีนังในมาเลเซียรายใหญ่

อย่างไรก็ตาม แนวโน้มการประกอบอาชีพของชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตพื้นที่อำเภอเบตงมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคมและเศรษฐกิจ การทำสวนยางพาราเริ่มน้อยลง ผู้คนหันมาทำสวนผลไม้มากขึ้น เช่น ทุเรียน ส้มโชกุน มังคุด มะพร้าว น้ำหอม เป็นต้น ซึ่งเป็นไปตามอุปสงค์และอุปทานของตลาด ส่วนคนรุ่นใหม่เริ่มออกไปทำงานในเมืองใหญ่มากขึ้นและมีอาชีพที่หลากหลายตามความชอบและวุฒิการศึกษาที่จบมา ทั้งรับราชการ ทำธุรกิจส่วนตัว ทำงานบริษัทเอกชนหรือรับจ้างอื่น ๆ เหตุที่ผู้คนรุ่นใหม่ออกไปทำงานในเมืองใหญ่ เป็นเพราะภายในเขตพื้นที่อำเภอเบตงเองมีตำแหน่งงานที่ไม่เพียงพอต่อการรองรับกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่เพิ่งจบการศึกษา หรือสวัสดิการของตำแหน่งงานในพื้นที่ ดีไม่เทียบเท่ากับเมืองใหญ่ ๆ

2.5 ความผูกพันทางวัตถุ

นอกจากการรวมกลุ่มสมาคมจากนามสกุลเดียวกัน มาจากพื้นที่หรือมีกลุ่มภาษาเดียวกัน ในอดีตชาวไทยเชื้อสายจีนมีการรวมกลุ่มจากสิ่งที่สนใจร่วมกัน เช่น กิจกรรมสังสรรค์ในสมาคมจีนอย่างงานเต้นรำ ร้องเพลง กิจกรรมเชิดสิงโต และอื่น ๆ แต่ปัจจุบันการรวมกลุ่มในลักษณะดังกล่าวเริ่มน้อยลง เนื่องจากคนรุ่นใหม่ออกเดินทางไปเรียนหรือทำงานในเมืองใหญ่มากขึ้น ไม่มีคณาสาสนต่อภาพความผูกพันเหล่านี้ ส่งผลให้กลั่นแกล้งกล่าวเริ่มจางหายไป กิจกรรมที่หลงเหลือและมีการปฏิบัติกันมาอย่างต่อเนื่อง คือ การนั่งจิบน้ำชาตอนเช้า ซึ่งเป็นกิจกรรมที่สามารถรวมกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตพื้นที่อำเภอเบตงได้เป็นอย่างดี โดยมีได้กำหนดความแตกต่างของกลุ่มวัฒนธรรมทางภาษา อายุ เพศ ตลอดจนศาสนา กล่าวคือ ไม่ว่าจะเป็นชาวไทยเชื้อสายจีนกลุ่มวัฒนธรรมใด อายุเท่าไร ก็นิยมเข้าร่วมกิจกรรมการกินน้ำชาด้วยกัน ถือเป็นกิจกรรมกระชับความสัมพันธ์ พุดคุย แลกเปลี่ยนระหว่างกัน สามารถปรับทุกข์ให้แก่กันก่อนที่จะแยกย้ายกันไปทำหน้าที่ของตนเอง สิ่งที่สะท้อนเห็นภายนอกคือ กลุ่มน้ำชาที่มีสมาชิกเป็นผู้ใหญ่ นิยมนัดหมายทำกิจกรรมร่วมกันในช่วงเช้า ส่วนกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่เป็นรุ่นเจเนอเรชันหรือหลังจากนั้นส่วนใหญ่นัดหมายช่วงเวลาหัวค่ำ อาจเป็นช่วงเวลาหลังหกโมงเย็นเป็นต้นไป การกินน้ำชาของกลุ่มคนวัยรุ่นนั้นอาจมีเมนูของคาวของหวานเข้ามาประกอบด้วย อาทิ ลูกชิ้นทอด ขนมปังปิ้ง เป็นต้น ซึ่งปกติแล้วไม่นิยมสั่งเมนูที่เป็นเครื่องต้มแอลกอฮอล์

นอกจากนี้ อัตลักษณ์ด้านอาหารในเขตพื้นที่อำเภอเบตงก็ยังเป็นสื่อกลางของความผูกพันทางวัตถุได้เป็นอย่างดี โดยอาหารที่ได้รับความนิยมอย่างมากทั้งคนในพื้นที่และนักท่องเที่ยวเป็นอาหารจีน คือ ไก่สับเบตง เคาหยก เต้าหู้ทอดยัดไส้ และต้มยำ เป็นต้น แม้ว่าเคาหยกและเต้าหู้ยัดไส้เป็นอาหารประจำของชาวไทยเชื้อสายจีนกวางไสกับชาวไทยเชื้อสายจีนฮกเกี้ยน แต่กลุ่มวัฒนธรรมทั้ง 2 ข้างต้นมีกระบวนการเลือกวัตถุดิบและกระบวนการปรุงอาหารที่ค่อนข้างแตกต่างกัน ตัวอย่างเช่น เมนูเคาหยกของชาวไทยเชื้อสายจีนกวางไสมีวัตถุดิบหลัก คือ หมู เป็ด และเครื่องยาจีน แต่ชาวไทยเชื้อสายจีนฮกเกี้ยน ไม่นิยมใส่เผือก แต่ใส่ห่มข่อยกอน⁵ ในการปรุงอาหารแทน หรือเมนูเต้าหู้ยัดไส้ ชาวไทยเชื้อสายจีนกวางไสนิยมนำกุยช่ายมาทำเป็นไส้ ส่วนชาวไทยเชื้อสายจีนฮกเกี้ยนนิยมใช้หัวไชเท้า แครอทและมะละกอทำเป็นไส้แทน ซึ่งเป็นเมนูที่นิยมจัดเลี้ยงในงานรื่นเริงต่าง ๆ ภายในกลุ่มวัฒนธรรมจีนเดียวกัน

⁵ เป็นผักดอกตากแห้งแบบจีนชนิดหนึ่งทำมาจากผักโขม หรือผักกวางตุ้งที่นำมาขยำกับเกลือ แล้วบีบน้ำออกจนแห้ง หมักไว้ในภาชนะแล้วตากแดดจนแห้งสนิทจนกลายเป็นสีดำ

หนึ่ง ชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตพื้นที่อำเภอเบตงยังมีการนำภูมิปัญญาที่ใช้พืชสมุนไพรจีนสำหรับใช้ในการรักษา เช่น ชวงเหมี่ยนจิน (双面针) ตำลีหวัง (大力王) เป็นต้น จนเกิดการสร้างเครือข่ายเป็นธุรกิจชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีนในพื้นที่ เช่น ชุมชนอุโมงค์ปิยะมิตร 1 ที่มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรพื้นถิ่นของตนเอง สะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบความผูกพันทางวัตถุเริ่มเปลี่ยนจาก “การใช้วัตถุเพื่อเป็นสื่อกลางในการสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้คนเป็นการนำมูลค่าของวัตถุมาเป็นสื่อกลางการรวมกลุ่ม” (Saejan, Scholar in Prince of Songkla University, 2023)

เห็นได้ว่า วัฒนธรรมห่วยหววนแบบจีนข้างต้น ซึ่งประกอบด้วยความผูกพันทางสายเลือด ความผูกพันทางพื้นที่ ความผูกพันทางความเชื่อ ความผูกพันทางอาชีพและความผูกพันทางวัตถุ ต่างล้วนเป็นความผูกพันที่เชื่อมโยงให้เกิดการรวมกลุ่มกันของชาวไทยเชื้อสายจีนในอำเภอเบตงได้อย่างเหนียวแน่น สะท้อนให้เห็นถึงความกลมเกลียว ความสามัคคี การช่วยเหลือเกื้อกูลกันของกลุ่มชาวจีนที่ตั้งรกรากในต่างแดน และเป็นหนึ่งในปัจจัยที่ส่งเสริมในเรื่องของการคงไว้ซึ่งวัฒนธรรมจีนอย่างยั่งยืน สามารถรักษาอัตลักษณ์และแก่นสารทางวัฒนธรรมดั้งเดิมเอาไว้ได้ แม้จะมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบหรือขั้นตอนให้เข้ากับท้องถิ่น ยุคสมัยและค่านิยม แต่ได้สาระและแก่นแท้สามารถให้ความหมายของการกระทำต่าง ๆ ได้ ปฏิเสธไม่ได้ว่า การรวมกลุ่มของชาวไทยเชื้อสายจีนในพื้นที่ นั้นไม่เพียงแต่เป็นประโยชน์ต่อกลุ่มชาวจีนด้วยกันเอง แต่ยังสามารถช่วยเหลือสังคม และตอบแทนคุณแผ่นดินที่ได้อาศัยอยู่ได้ จนนำไปสู่การพัฒนาของระบบสังคม โครงสร้างพื้นฐาน เศรษฐกิจ การท่องเที่ยว ของสังคมภายในเขตพื้นที่อำเภอเบตง จังหวัดยะลา

3. ความสัมพันธ์ของความผูกพันในวัฒนธรรมห่วยหววนแบบจีนของชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตพื้นที่อำเภอเบตง จังหวัดยะลา

การตั้งถิ่นฐานของชาวไทยเชื้อสายจีนในพื้นที่อำเภอเบตง จังหวัดยะลา นิยมสร้างเรือนกับกลุ่มคนที่มีอัตลักษณ์เดียวกัน หรือสร้างเรือนกับกลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เพราะสามารถช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ตลอดจนดูแลปกป้องภัยอันตรายจากภายนอก ฉะนั้น กลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตพื้นที่อำเภอเบตงจึงมักอาศัยกับความผูกพันทางพื้นที่และความผูกพันทางสายเลือด เพราะทั้ง 2 ความผูกพันสามารถเป็นผลดีต่อการสร้างเรือนใกล้กัน สังเกตเห็นได้จากกลุ่มคนตระกูลหลี่ (李氏) ที่ตั้งเรือนบริเวณบ้านจันทรรัตน์ และกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนฮกเกี้ยนกับชาวจีนแต้จิ๋ว และชาวจีนกวางตุ้งมักอาศัยอยู่ในตัวเมืองเบตง ทั้งที่ ยังมีความเกี่ยวข้องกับลักษณะของเนื้อหาของอาชีพที่ทำด้วย

เรื่องของการไหว้ที่ถือเป็นส่วนหนึ่งของความผูกพันทางความเชื่อ กลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตพื้นที่อำเภอเบตง จังหวัดยะลา มีการแสดงออกมาได้หลากหลายรูปแบบ ได้แก่ การไหว้เจ้าที่ การไหว้เทพเจ้า การไหว้บรรพบุรุษ และการไหว้ผู้ใหญ่ เป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่มีการปลูกฝังผ่านสถาบันครอบครัวซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของความผูกพันทางสายเลือด นอกจากนี้สมาคมจีนที่เป็นความผูกพันทางพื้นที่ก็ยังเป็นส่วนหนึ่งในการสืบสานวัฒนธรรมการไหว้ดั้งเดิมให้คงอยู่ จนนำมาสู่การร่วมแรงเพื่อจัดกิจกรรมงานสมโภช และแห่เจ้าร่วมกัน ซึ่งเป็นกิจกรรมที่จัดภายใต้ความรับผิดชอบของสมาคมทั้ง 5 ทั้งนี้ กลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนในพื้นที่อำเภอเบตง จังหวัดยะลา ไม่ว่าจะเป็นบ้านใดหรือกลุ่มวัฒนธรรมใด ล้วนแล้วแต่มีการไหว้เจ้าที่อย่างตั้งใจเอื้อยะ และศรัทธาเทพเจ้าต่างกลุ่มวัฒนธรรม เช่น โต๊ะนิ และรูปปั้นดาโต๊ะอีกด้วย สะท้อนให้เห็นถึงการประนีประนอมทางวัฒนธรรม และการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่น

ในด้านการรักษาภาษาและวัฒนธรรมจีน ความผูกพันทางสายเลือดที่แสดงออกผ่านครอบครัวนั้นมีความประสงค์ที่จะสืบสานภาษาถิ่นของตนให้คงอยู่ โดยพยายามใช้ภาษาจีนท้องถิ่นภายในบ้าน ทั้งนี้ ยังอาศัยโรงเรียนจงผามูลนิธิ ซึ่งเป็นโรงเรียนที่เด่นเรื่องการสอนภาษาจีนกลางและวัฒนธรรมจีนร่วมสมัย ด้วยการนี้ ชาวไทยเชื้อสายจีนทุกกลุ่มสมาคมจีนก็พยายามส่งบุตรหลานเรียนภาษาจีนกลางผ่านโรงเรียนข้างต้นด้วย

ในด้านวัฒนธรรมอาหารที่เป็นความผูกพันทางวัตถุ แสดงให้เห็นถึงวิธีการจำแนกระหว่างกลุ่มคนที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรมภาษา โดยสามารถจำแนกเมนูอาหารจากการคัดสรรวัตถุดิบ การปรุงรส ทั้งนี้ กิจกรรมการกินน้ำชาของคนจีน สามารถรวมกลุ่มคนที่มีความแตกต่างทางความผูกพันทางพื้นที่ได้

การเชื่อมโยงของความผูกพันในวัฒนธรรมหวู่หยวนข้างต้น เป็นรูปแบบที่สร้างประโยชน์และความสัมพันธ์ร่วมกัน อันนำมาสู่การสะท้อนถึงสังคมและวัฒนธรรมจีนที่โดดเด่นของชาวไทยเชื้อสายจีนในพื้นที่อำเภอเบตง จังหวัดยะลา อีกทั้งยังช่วยธำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมและประเพณีจีนดั้งเดิมให้คงอยู่ และเป็นหนึ่งในปัจจัยที่กระตุ้นเศรษฐกิจในพื้นที่

สรุปและอภิปรายผลการศึกษา

จากแนวคิดวัฒนธรรมหวู่หยวนแบบจีน สามารถสรุปภาพสะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตพื้นที่อำเภอเบตง จังหวัดยะลา ได้ดังนี้

1. ความผูกพันทางสายเลือด

ภายใต้ความผูกพันทางสายเลือดของชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตพื้นที่อำเภอเบตง สามารถเห็นได้ถึงการรวมกลุ่มสมาชิกตระกูลเดียวกัน ซึ่งอาจเป็นสายเลือดโดยตรงหรือไม่ใช่สายเลือดโดยตรง หรือแม้กระทั่งการรวมกลุ่มที่ไม่ใช่กลุ่มคนที่มีแซ่เดียวกัน ดังตัวอย่าง สมาคมตระกูลหล่งก้ง และสมาคมสี่แซ่ ทั้งนี้ ภาพสะท้อนของความผูกพันทางสายเลือดยังแสดงให้เห็นถึงความกตัญญู กตเวทิต์ ซึ่งชาวไทยเชื้อสายจีนในพื้นที่มีการไหว้ผ่าน 2 รูปแบบ คือ การไหว้บรรพบุรุษและการไหว้ผู้สูงอายุ สำหรับการไหว้บรรพบุรุษแต่ละปีของชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตพื้นที่อำเภอเบตง สามารถแบ่งออกเป็น 2 ช่วงเวลา คือ ช่วงวันตรุษ และช่วงสารทฤดู (ช่วงเดือนเก้าตามปฏิทินจีนหรือเดือนสิบ) ส่วนการไหว้ผู้สูงอายุนั้น เป็นการแสดงออกถึงความเคารพรักต่อผู้อาวุโส อย่างไรก็ตาม ชาวไทยเชื้อสายจีนในพื้นที่ฯ ยังมีความพยายามในการรักษาไว้ซึ่งภาษาท้องถิ่นของวัฒนธรรมตนเองภายในครอบครัว และอาศัยโรงเรียนจงผามูลนิธิเป็นสถาบันในการขัดเกลาค่านิยมความเป็นจีนแบบใหม่ พร้อมทั้งปลูกฝังค่านิยมการเรียนรู้ภาษาจีนกลางพร้อมกับวัฒนธรรมจีน ซึ่งทั้งหมดนี้แสดงออกถึงการปลูกฝังค่านิยมภายในครอบครัวเป็นหลัก

2. ความผูกพันทางพื้นที่

บรรพบุรุษของชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตพื้นที่อำเภอเบตงส่วนใหญ่อพยพมาจากภูมิภาคตอนใต้ของประเทศจีน โดยแรกเริ่มที่อพยพมายังประเทศไทย มักเป็นกลุ่มคนที่อยู่ในตำบลหรือหมู่บ้านเดียวกัน เช่น กลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนกวางไสในเขตพื้นที่อำเภอเบตง ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนที่มาจากหมู่บ้านเจียงโขว (江口) หมู่บ้านต้าพั่ว (大坡) หมู่บ้านหลิวหวัง (六王) และหมู่บ้านหยางเหมย (杨梅) ในอำเภอทรง (容县) ของเขตปกครองตนเองกว่างซีจ้วง ช่วงแรกของการอพยพมายังพื้นที่อำเภอเบตงของชาวไทยเชื้อสายจีนนั้น มักมุ่งหน้ามายังดินแดนประเทศมาเลเซียและประเทศสิงคโปร์ก่อน ต่อมาค่อยมาบุกเบิกในพื้นที่อำเภอเบตง ซึ่งปัจจัยด้านความผูกพันทางพื้นที่นั้น ส่งผลให้แต่ละกลุ่มวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนแบ่งพื้นที่การอยู่อาศัยได้อย่างค่อนข้างชัดเจน โดยชาวไทยเชื้อสายจีนกวางไสและชาวไทยเชื้อสายจีนฮากกาณียมกระจายอยู่ทั่วทุกพื้นที่ของอำเภอเบตง โดยเฉพาะในเขตนอกเมืองที่เป็นป่าไม้ ส่วนชาวไทยเชื้อสายจีนกวางตุง แต้จิ๋ว และฮกเกี้ยนมักกระจุกตัวอยู่ในเมืองเบตง ผู้คนที่มีความผูกพันทางพื้นที่เดียวกันมีความคิดในการรวมกลุ่มกันจัดตั้งสมาคมจีน เพื่อเป็นสื่อกลางในการช่วยเหลือ จัดกิจกรรมร่วมกันเพื่อดำรงไว้ซึ่ง “แก่น” ของความเป็นจีน ทั้งหมดนี้สะท้อนให้เห็นถึงความผูกพันทางพื้นที่เป็นปัจจัยหลักที่สามารถธำรงวัฒนธรรมจีนดั้งเดิมให้คงอยู่ได้ดี

3. ความผูกพันทางความเชื่อ

ชาวไทยเชื้อสายจีนมีความผูกพันกับความเชื่อและพิธีกรรมตั้งแต่เกิดจนตาย ซึ่ง “การไหว้” มีอิทธิพลต่อความเชื่อในการดำเนินชีวิตและหน้าที่การงาน มีการไหว้บรรพบุรุษ การไหว้เทพเจ้า การไหว้โต๊ะจีน และการไหว้รูปปั้นดาโต๊ะ ซึ่ง 2 สิ่งหลังแสดงออกถึงการสวทักความเชื่อของจีนลงในความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายอิสลามมุสลิม สอดคล้องกับ Amornwanitsak (2017) ที่พบว่า ชาวจีนบางกลุ่มมีการนำเอาคติความเชื่อความศรัทธาเทพเจ้าของกลุ่มวัฒนธรรมตนสวมลงต่างกลุ่มวัฒนธรรมเป็นการแสดงออกถึงการปรับตัวทางวัฒนธรรมให้เข้ากับบริบทในพื้นที่ฯ ทั้งนี้ ชาวไทยเชื้อสายจีนทุกกลุ่มวัฒนธรรมภาษายังร่วมกันจัดงานสมโภชและแห่เจ้ามูลนิธิ เทศกาลกินเจในทุกปี ซึ่งเป็นการสร้างคุณค่า รักษารากเหง้าทางวัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไป และยังส่งผลดีต่อสภาพเศรษฐกิจในพื้นที่ สอดคล้องกับ (吴燕霞) Wu (2012) ที่มองว่า ความแตกต่างทางทรัพยากรทางวัฒนธรรม สามารถสร้างสังคมที่เจริญรุ่งเรืองร่วมกันได้ จนเป็นข้อดีของการพัฒนาเศรษฐกิจในพื้นที่ ทั้งนี้ การที่ชาวไทยเชื้อสาย

จีนเข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมภายใต้บริบทวัฒนธรรมห้วยหวน สามารถสร้างการยอมรับทางวัฒนธรรมที่แตกต่างร่วมกันได้ สิ่งสะท้อนผ่านภาพความผูกพันทางความเชื่อคือ การปรับตัวของชาวไทยเชื้อสายจีนที่สามารถดำรงอยู่อาศัยร่วมกันกับผู้คนในพื้นที่และกลุ่มคนที่ต่างมีความแตกต่างด้านศาสนาหรือต่างกลุ่มวัฒนธรรม

4. ความผูกพันทางอาชีพ

ชาวไทยเชื้อสายจีนในพื้นที่แต่ละกลุ่มวัฒนธรรมประกอบอาชีพที่คล้ายคลึงกัน โดยหลัก ๆ แบ่งได้ 3 ประเภทคือ เกษตรกรรม การค้าขาย และธุรกิจด้านโรงแรมและการท่องเที่ยว ซึ่งผู้คนในพื้นที่สามารถจำแนกได้อย่างค่อนข้างชัดเจนว่ากลุ่มวัฒนธรรมภาษาใดประกอบอาชีพใด และยังทราบอีกว่าชาวไทยเชื้อสายจีนในแต่ละกลุ่มวัฒนธรรมตั้งหลักปักฐานอยู่แห่งใด นอกจากนี้ ความผูกพันทางอาชีพยังเป็นปัจจัยที่ช่วยสร้างความร่วมมือทั้งในและต่างประเทศที่เป็นกลุ่มชาวจีนด้วยกันอีกด้วย ทว่า กระแสความผูกพันทางอาชีพมักเปลี่ยนไปตามสภาพสังคมและเศรษฐกิจในพื้นที่ เช่น หลังจากที่เราเคยเรียนสูงขึ้น ชาวไทยเชื้อสายจีนในพื้นที่ ก็หันมาปลูกทุเรียน หรือดำเนินธุรกิจรับซื้อทุเรียนจำนวนมาก ซึ่งความผูกพันทางอาชีพแสดงออกถึงการตั้งถิ่นฐานที่เป็นหนึ่งในรูปแบบของความผูกพันทางพื้นที่ ทั้งสองความผูกพันมีความเกี่ยวข้องกันอย่างมีนัยสำคัญ

5. ความผูกพันทางวัตถุ

เนื่องจากบทบาทของสมาคมจีนในฐานะเป็นศูนย์รวมทางจิตใจและสถานที่พบปะสังสรรค์ในปัจจุบันนั้นเริ่มมีความสำคัญน้อยลง คงเหลือเพียงความผูกพันทางด้านอาหารที่สามารถดึงดูดชาวไทยเชื้อสายจีนเกิดความผูกพันทางด้านวัตถุ อาหารจีนกลายเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นและได้รับความนิยมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในช่วงเช้าของทุกวัน ชาวไทยเชื้อสายจีนนิยมเข้าร่วมกิจกรรมกินน้ำชาในกลุ่มวัฒนธรรมที่ต่างกันไป เพื่อพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิด ก่อนที่จะแยกย้ายไปทำหน้าที่ของตน ทั้งนี้ยังเห็นอีกว่า กลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนที่เป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่ก็มีการรวมกลุ่มผ่านความผูกพันทางวัตถุที่มีการกินน้ำชาเป็นสื่อกลาง ดังนั้น เห็นได้ว่า “วัตถุ” อย่างอาหารและน้ำชา เป็นสื่อกลางในการสร้างปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มวัฒนธรรมทางภาษาจีนที่ต่างกันได้ดี

ทั้งนี้ สามารถสรุปความสัมพันธ์ระหว่างความผูกพันตามแผนผังโครงข่ายที่ปรากฏข้างล่างต่อไปนี้

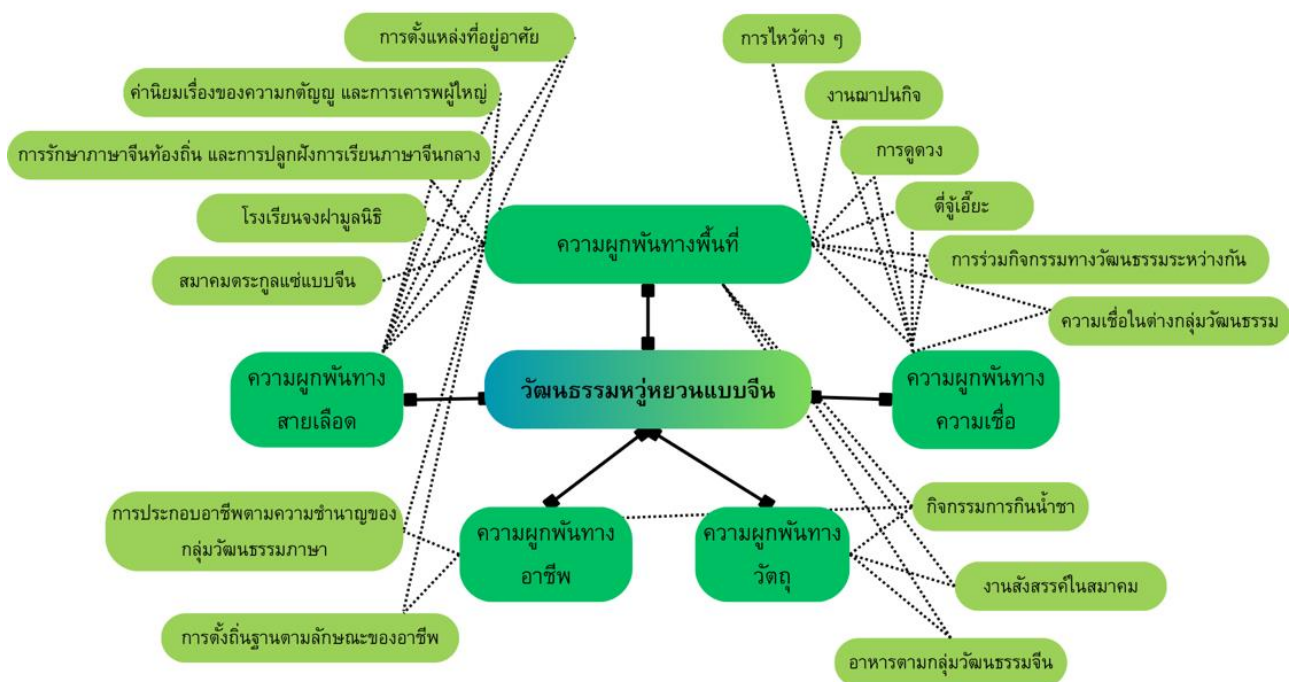

Figure 4 Diagram of the Chinese's Wuyuan Culture Network of Thai People of Chinese Descent in Betong District

(Source: Laksanapeeti & Kharuhabodee, 2024)

จากภาพแผนผังโครงข่ายข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า ความผูกพันทางพื้นที่เป็นปัจจัยที่ก่อร่าง และรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตพื้นที่อำเภอเบตงได้โดดเด่นที่สุด ตลอดจนเป็นจุดเชื่อมต่อสำคัญกับความผูกพันประการอื่น ซึ่งนำมาเชื่อมกับความผูกพันทางสายเลือดแล้ว สะท้อนให้เห็นถึงการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนในพื้นที่ๆ ที่คำนึงถึงกลุ่มวัฒนธรรมภาษาจีนเดียวกัน มีบรรพบุรุษมาจากภูมิภาคใกล้เคียงกัน โดยข้อดีของการตั้งถิ่นฐานกับกลุ่มที่มีปัจจัยเดียวกันคือ ทุกคนต่างยอมรับค่านิยม อุดมการณ์ และวัฒนธรรมที่มีการปลูกฝังในรูปแบบที่คล้ายคลึงกัน ตลอดจนสามารถสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกันได้ การผนวกรวมระหว่างความผูกพันทางพื้นที่กับความผูกพันทางความเชื่อ สะท้อนให้เห็นถึงความร่วมมือในการเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีน อาทิ การไหว้เจ้าที่ การไหว้เทพเจ้า ตลอดจนการเข้าร่วมงานสมโภชและแห่เจ้ามูลนิธิ เป็นต้น โดยมีชาวไทยเชื้อสายจีนของแต่ละกลุ่มวัฒนธรรมภาษาทำหน้าที่ประสานงานและเป็นผู้จัดหลัก การที่ทุกกลุ่มวัฒนธรรมร่วมแรงร่วมใจกันจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม สามารถสร้างการยอมรับวัฒนธรรมที่แตกต่างระหว่างกลุ่มได้ สุดท้ายเกิดการสร้างสรรค์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อันนำมาสู่การกระตุ้นเศรษฐกิจในพื้นที่ หากนำมาเชื่อมกับความผูกพันทางวัตถุ สะท้อนให้เห็นถึงทุกกลุ่มวัฒนธรรมทางภาษามีผลิตภัณฑ์ที่เป็นเอกลักษณ์ โดยเฉพาะอาหารจีน แต่ละกลุ่มวัฒนธรรมภาษาสามารถจำแนกอาหารจีนโดยการพิจารณาจากวัตถุดิบที่ใช้ เช่น การแยกแยะเมนูเคหะระหว่างกลุ่มวัฒนธรรมภาษาทวายกับกลุ่มวัฒนธรรมภาษาฮากกา นอกเหนือจากนี้ ความผูกพันทางวัตถุที่เป็นกิจกรรมการกินน้ำชา ยังหลอมรวมกลุ่มคนที่มีความรู้ภาษาเดียวกันกับกลุ่มคนมีอาชีพคล้ายกันเข้าด้วยกัน ซึ่งกิจกรรมการกินน้ำชาดังกล่าวจะช่วยสร้างความสัมพันธ์อันดีงามระหว่างกลุ่มคน เป็นทั้งศูนย์รวมในการปรึกษาหารือ และสามารถสร้างโครงข่ายธุรกิจได้ เป็นต้น ส่วนการหลอมรวมระหว่างความผูกพันทางพื้นที่กับความผูกพันทางอาชีพนั้น เห็นได้ค่อนข้างชัดเจนว่า แต่ละกลุ่มวัฒนธรรมทางภาษามีอาชีพที่เป็นเอกลักษณ์ของตน กลุ่มคนที่ค้าขายในเขตพื้นที่อำเภอเบตงส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาวจีนทวาย กวางตุ้ง จีนแต้จิ๋ว และจีนฮกเกี้ยน ส่วนอาชีพเกษตรกรรมมักเป็นกลุ่มชาวจีนทวายและชาวจีนฮากกาที่นิยมทำกัน ทว่า ภายใต้การเปลี่ยนแปลงของแนวโน้มทางเศรษฐกิจ ส่งผลให้การประกอบอาชีพของชาวไทยเชื้อสายจีนในพื้นที่ๆ มีการเปลี่ยนแปลงไป ที่กล่าวมาข้างต้นนี้ สอดคล้องกับแนวคิดวัฒนธรรมหุ้ยหยวนแบบจีนของหลินถินถันที่ (俞云平) Yu (1998) ได้ยกตัวอย่างเอาไว้ว่า วัฒนธรรมหุ้ยหยวนแบบจีนที่ประกอบด้วยความผูกพันทั้ง 5 ประการสามารถสร้างความสัมพันธ์ร่วมกันได้ เช่น การตั้งถิ่นฐานของชาวไทยเชื้อสายจีนอาศัยระหว่างความผูกพันทางสายเลือดกับความผูกพันทางพื้นที่เป็นหลัก

แม้ว่าภาครัฐจะสนับสนุนกิจกรรมทางวัฒนธรรมได้ไม่เต็มที่ ดังคำสัมภาษณ์ “ถ้าเป็นเรื่อง (วัฒนธรรมจีน) ในชุมชนนี้ก็ได้มีบทบาทมากมาย แต่เรา (ภาครัฐ) ทำเรื่องสาธารณูปโภคนี้ทางภาครัฐทำหมดไม่ว่า น้ำ ถนน ไฟฟ้า ชาวบ้านอยากขอให้ภาครัฐช่วยก็มาเสนอให้ที่ท้องถิ่นเข้าแผน เราจึงจะไปช่วยขับเคลื่อนให้ได้ แต่ทุกวันนี้จะมีแต่เรื่องสาธารณูปโภคจะช่วยเหลือได้เต็มที่” (Government official A, 2023) อย่างไรก็ตาม ชาวไทยเชื้อสายจีนในพื้นที่ๆ ยังคงพร้อมให้การร่วมมือและสนับสนุนเพื่อรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมให้คงสืบไป สอดคล้องกับทัศนะของ (卞梁&连晨曦) Bian & Lian (2018) ที่มองว่า แม้กาลเวลาจะผ่านไปนานเนิ่นนานเพียงไร ชาวจีนก็ยังอาศัยวัฒนธรรมหุ้ยหยวนในการสร้างความร่วมมือและการแลกเปลี่ยนระหว่างกัน ซึ่งความรักและความเสียสละนี้ สามารถลดความขัดแย้งจากความแตกต่างทางความคิด กระชับสายสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนด้วยกันให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ทั้งนี้ เนื่องจากตัวแทนเจ้าหน้าที่ภาครัฐหรือกลุ่มคนที่เป็นผู้นำในพื้นที่ๆ มักเป็นคนในกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีน ซึ่งมีบทบาทและหน้าที่ในสมาคมจีนในเวลาเดียวกัน ฉะนั้น จึงไม่ลืมนึกที่จะอาศัยหน้าที่การงานของตนในการเป็นกระบอกเสียงประชาสัมพันธ์ให้บุคคลภายนอกรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพื้นที่อำเภอเบตง พร้อมกับเชิญชวนบุคคลภายนอกให้มาท่องเที่ยวในเขตพื้นที่อำเภอเบตง จังหวัดยะลา ดังคำสัมภาษณ์ “ถามว่าทำไมมาเลเซียถึงรู้จัก (อำเภอเบตง) ก็คือของพวกเรามี 5 สมาคม แต่พอเวลาสมาคมมีงาน เรา (ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของสมาคมจีน) ก็ไป ผมไปทุกรัฐในประเทศมาเลเซีย ไปเพื่อโฆษณาเมืองเบตงเพื่อมาท่องเที่ยว... สิ่งที่ภาครัฐช่วยจะเป็นเรื่องของการท่องเที่ยว เช่น งานวิ่งเทรลระดับโลกที่เรา (เบตง) เป็นสนามเก็บคะแนน” (Government official B, 2023)

ข้อเสนอแนะการศึกษา

แนวคิดวัฒนธรรมห่วยหววนแบบจีนเป็นแนวคิดที่ใหม่ในประเทศไทย สะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบความสัมพันธ์ของชาวไทยเชื้อสายจีนในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง ซึ่งหากนำแนวคิดดังกล่าวไปวิเคราะห์กับพื้นที่ที่มีการกระจัดกระจายของกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน อาจได้ภาพสะท้อนของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ต่างกัน หรืออาจจะไม่เห็นภาพความผูกพันเลยก็เป็นได้ เช่น เมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่อำเภอเบตง จังหวัดยะลาแล้ว ภาพสะท้อนความผูกพันทางความเชื่อของพื้นที่นั้น ๆ อาจไม่มีหลากหลาย หรือมองไม่เห็นการร่วมแรงร่วมใจกันภายใต้ของความผูกพันทางพื้นที่ของพื้นที่นั้น โดยทั้งหมดนี้สามารถนำไปต่อยอดการวิจัยในครั้งหน้าได้

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “การศึกษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตพื้นที่อำเภอเบตง จังหวัดยะลา” ได้รับงบประมาณสนับสนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง ประเภททุนนักวิจัยรุ่นใหม่ ประจำปีงบประมาณ 2566 และผ่านการพิจารณารับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง ผู้วิจัยขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

References

- Amornwanitsak, S. (2017). Chaopho Khaotok: the Thai guardian Angel that Became a Chinese God. *Thai Journal of East Asian Studies (TJEAS)*, 20(2), 1–21. (In Thai)
- Bernard, H. R. (2002). *Research Methods in Anthropology: Qualitative and Quantitative Approaches*. 3rd ed. Walnut Creek, California, United States: AltaMira Press.
- Betong Hokkien Association. (2022). *Betong Hokkien Association* [booklet]. Yala: Betong Hokkien Association. (In Chinese)
- Betong town municipality. (1999). *Betong, the Southemmost Beautiful Border Town of Siam*. 2nd ed. Prab Focus. (In Thai)
- Bian, L & Lian, C. X. (2018). Preliminary Study of Fuzhou-Taiwan Trade Advantage as View from Five Cultural Connections. *Journal of Fuqing Branch of Fujian Normal University*, 149(4), 42-65. (In Chinese)
- Chayakul, N. (2018). History of Betong District. *Senathipat Journal*, 67 (1), 85-90. (In Thai)
- Chonlawon, P. (2019). Unrecorded History Tin Mine and Chinese Community on Malay Peninsula in the 19th Century. *Thammasat Journal of History*, 6(2). 80-127. (In Thai)
- Embree, J. F. (1950). Thailand - A Loosely Structured Social System. *American Anthropologist*, 52(2), 181-193.
- Fan, M. X, Watthanawelu, N. (2022). Language Attitude and Language Choice of Thai - Chinese in Betong District, Yala Province. *Journal of Language, Religion and Culture*, 11(1), 101–125. (In Thai)
- Government official A. (2023, June 16). *Interview*. Government official. Tano Maero.
- Government official B. (2023, June 14). *Interview*. Government official. Betong city.
- Hu, X. X. & Others. (2024). Designing Middle School Geography Study Tour Activities from the Perspective of ‘Wuyuan Culture’ — A Case Study of Pingtan Island in Fujian Province. *Education of Geography*, 5, 63-66. (In Chinese)
- Laksanapeeti, N. & Kharuhabodee, B. (2023). Figure 2 *Founding Members of the Traditional Hokkien Music Ensemble*.
- Laksanapeeti, N. & Kharuhabodee, B. (2024). Figure 3 *Diversity of Deities in Various Beliefs at Phattana Village, Soi 6*.
- Laksanapeeti, N. & Kharuhabodee, B. (2024). Figure 4 *Diagram of the Chinese's Wuyuan Culture Network of Thai People of Chinese Descent in Betong District*.
- Lertlamyong, Y. (2023, June 16). *Interview*. Community Leader.

- Lhapeerakul, P. (2019). Chinese's Wuyuan Culture Network and the Making of Overseas Chinese Community in Thailand. *Journal of Sinology*, 13(1), 99–123. (In Thai)
- Li, G. (2009). *The Way We Think: Chinese View of Life Philosophy*. Beijing: Sinolingua. (In Chinese)
- Lin, S. Y. (2020). *Comparative Study on Annual Traditions of Teochew People's : Case Study Yaowarat, Thailand and JieYang, Guangdong Province, People's Republic of China*. Master Thesis, M.A. in Communicative Thai as a Second Language. Huachiew Chalermprakiet University, Thailand. (In Thai)
- Liu, H. (2009). Toward a Genealogy of Diasporic Chinese Studies Changing Themes and Evolving Approaches. *The International Journal of Diasporic Chinese Studies*, 1(2), 1-27. (In Chinese)
- Ma, G. T. (2018, January 8). *Chinese Hakka in Betong City*. Retrieved 21 December 2023, from <https://mgronline.com/south/detail/9610000001998>. (In Thai)
- Nararatwong, C. (2009). *Frost Line Bemeath the Moon Shadow*. Our-Heart Press. (In Thai)
- Netrangsi, N. (2012). Operation to Seize the Communist Party of Malaya (CPM). *Rusamilae Journal*, 33(2), 9-16. (In Thai)
- Ninsa-nguandechea, J. (2018). Chinese shrines: Faith in Thai society. *Journal of Language and Culture*. 37 (1), 45-70. (In Thai)
- Nithinon, P. (2012). *Chinese New Year: Beliefs and Traditions in the Form of Rituals, Customs, and Taboos*. Bachelor of Arts Curriculum Studies, Asian Studies, Faculty of Arts Silpakorn University, Thailand. (In Thai)
- Saejan, O. (2023, June 26). *Interview*. Scholar. Prince of Songkla University.
- Saelee, T. (2023, June 15). *Interview*. Association President of Bampenbun Foundation Association.
- Saesen, W. (2023, June 17). *Interview*. Scholar. Yala Rajabhat University.
- Saesi, Q. (2023, June 16). *Interview*. President of Betong Bumrungrad Association.
- Sakulsathaporn, S. (2023, June 14). *Interview*. President. Betong Hakka Association.
- Sawasateee, J. & Tai, W. (2013). Looking Back and Looking Towards 37 Years of Sino-Thai Relationships: From Friend to Be Enemy, From Enemy to Be Friend: Constructivism Perspective. *Veridian E-Journal, Silpakorn University*. Thailand. (In Thai)
- Shi, Z. L. (2013). *The Wuyuan Culture: The Soft Power of the Chinese Nation*. Tongji University Press. (In Chinese)
- Sikkhakosol, T. (2016). *The name, surname, and surname system: Basic identities of Chinese people*. Bangkok: Matichon. (In Thai)
- Thanakamthorn, W. (2023, June 15). *Interview*. Association President. Betong Hokkien Association.
- Watthanachaopisut, C. (2023, June 15). *Interview*. Former President. Betong Kwong Siew Association.
- Wongnamroj, P. (2023, June 15). *Interview*. President. Bumphenbun Foundation Association.
- Wu, Y. X. (2012). The Coupling of 'Wuyuan Culture' and 'Taiwan Strait Tourism'. *Academic Review*, 4(5), 68-73. (In Chinese)
- Yenbumrung, N. (2016, February 8). *Betong City: a Strong Thai-Chinese Community*. Retrieved 22 December 2023, from <http://www.furd.in.th/event/expert-lectures/view/5PDq0L4X0gaX/>. (In Thai)
- Yu, Y. P. (1998). Wu-Yuan Cultural and Thai-Chinese Community. *Overseas Chinese Journal of Bagui*, 3, 40–46. (In Chinese)
- Zheng, Y. S. (2022). Research on Betong Overseas Chinese from Chaozhou in Thailand. *Overseas Chinese Journal of Bagui*, 4, 76–83. (In Chinese)
- Zheng, Y. S. & Long, G. Y. (2022). Heritage and Persistence: An Exploration of Thai Betong Chinese Culture. *Ethno-National Studies*, (2), 94-105. (In Chinese)
- Zhu, Y. (2017). Relationships between Product relationship and the Ancient Silk Road. *Journal Fuzhou University (Philosophy and Social Sciences)*, 10–15. (In Chinese)